

נימוקי הלכה

בעריכת
הרב מאיר נתן
קעסלער

הונצח לע"נ
הרבנית פיינא גיטל בת הרה"ח ר'
אלימלך ז"ל וויינבערגער
נלב"ע כ"א שבט שנת תש"ע לפ"ק
ת.נ.צ.ב.ה.

פסקי דינים הנוגעים למעשה

גליון פ"ח - שבט שנת תשפ"ג לפ"ק

הלכות מילה (ב)

זמן קיום המצוה

א. זמן מצות מילה הוא ביום השמיני ללידתו, כמו שנאמר (בראשית יז, יב) ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדרותיכם, ונאמר (ויקרא יב, ג) וביום השמיני ימול בשר ערלתו^[א].

עליו להמתין לו עד שיהא בו כחו, וכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם כך רחמיו על הבהמה, מנין שנאמר (ויקרא כב) ומיום השמיני והלאה וגו', ולא עוד אלא שאמר הקב"ה (שם) אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, וכשם שנתן הקב"ה רחמים על הבהמה כך נתמלא רחמים על העופות, מנין שנאמר כי יקרא קן צפור לפניך. טעם הג' איתא ג"כ במדרש (ויקרא רבה אמור פכ"ז אות י', ו"ה בזה"ק) וז"ל, והיה שבעת ימים תחת אמו, ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר משל למלך שנכנס למדינה וגזר ואמר כל אכסנאין שיש כאן לא יראו פני

א. כ"כ הטור והמחבר (סי' רס"ב סעי' א') ע"ש. ומבואר בגמ' (שבת קלב.) דצריכי הני תרי קראי, חד למעוטי שביעי, וחד למעוטי תשיעי, דאי מחד הו"א שביעי הוא דלא מטא זמני, אבל משמיני ואילך זמני הוא קמ"ל. ובדברי חז"ל מצינו ג' טעמים למילה בשמיני, טעם א' מבואר בגמ' (נדה לא): ששאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחי מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה, שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים^[ב]. ע"ש ברש"י. טעם ב' איתא במדרש (דברים רבה כי תצא ו' א) וז"ל, ולמה התינוק נימול לשמונה ימים, שנתן הקב"ה רחמים

(א) ראה בתרומת הדשן (פסקים סי' ק"ח) שכתב וז"ל, שאלה, לפי טעם סמ"ג מכח שני עדים [ז"ל הסמ"ג (עשה ג'), וכ"ה באבודרהם דיני תפילין, ועי' מהרש"א ברכות יד:] משש מאות ושלוש עשרה מצות שנצטוו לישראל, אין לך שום מצוה שתהא אות ועדות כי אם שלש מצות, והם מילה ושבת ותפילין שנתבט בשלשתן אות, והם שלשתן אות ועדות לישראל שהם עבדים להקב"ה, ועל פי שנים עדים יקום דבר, כל אחד מישראל אינו יהודי שלם אלא אם כן יש לו שני עדים שהוא יהודי, הלכך בשבת ויום טוב שנקרא שבת, ושבת נקרא אות פטור אדם מלהניח תפילין (מנחות לו, ב), כי די שיש לו שני עדים שהוא יהודי, עדות שבת ועדות מילה, אבל בחול חייב כל אדם להניח תפילין כדי שיהא לו שני עדים, אות תפילין עם אות המילה, וכל מי שאינו מניח תפילין אין לו כי אם עד אחד שהוא יהודי, ולכך חשבו כמנוחה לשמים בפרק ערבי פסחים (ק"ג): מי שמתו אחיו מחמת מילה יניח תפילין בשבת. תשובה, נראה דאין לחלק כלל בשביל טעם זה דמפרש סמ"ג דרך אגדה בעלמא, ולא מחלקינן משום אותו טעם, כי הא דאמרינן (נדה שם) אמרה תורה מילה לשמונה פרש"י אבל לא לשבעה, ומפרש הטעם שלא יהיו הכל שמחים ואביו ואמו עצבים כו', ולפ"ז אם ילדה בזוב שצריכה ז' נקיים לאחר שבעת ימי לידה, וכי ס"ד שיהא הבן נימול לארבע עשר, וכאלה רבות בתלמוד. [מענין שני עדים הנ"ל עי' בשו"ת באר משה (ח"ה סי' נ"ה) שכתב: עי' שאלה פליאה הנזכרה בשו"ת ריב"ד (להגאון ר' ליב פריעדמאן ראב"ד פ"ב זצוק"ל) שבעלי מלחמה שמוכרחים לחלל שבת ר"ל, אי יניחו תפילין בשבת כי חסר להם בשבת העד השני ברית שבת קודש, ומעצמו מובן שפשוט ובורר כאשר העלה הגאון זצ"ל שאין לו להניח, כי ברית שבת ק' ממילא מעיד עליו עיי"ש]. ועי' בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' תס"ט) שכתב ע"ז וז"ל, באמת טעם מילה שהביא שם בפסקי מהרא"י מש"ס נדה שלא יהי' הכל שמחים ואביו ואמו עצבים, בפשטות הוא רחוק שיהי' זה עיקר טעם מילה בשמיני, וכי סעודת מילה שהכל שמחים מדאורייתא, וגם טעם אביו ואמו עצבים רחוק, ועפ"י רוב אין האשה טובלת רק לאחר שלשים, ודביתהו דרבא שטבלה תוך ל' אצטנינת. אך באמת הטעם בעולמות העליונים, וחכמים הליבשו הטעם הנסתר בטעם הנגלה. כאשר כתב בס' הקנה בהא דלא אד"ו ראש משום ירקא ומשום מתיא (ר"ה כ.), ובקנה כ' הטעם עפ"י הסוד, ואמר שחכמים רמזוהו בהא דירקא ומתיא והסתירו הסוד, ע"ש. וכיוצא בזה שמעתי מאדמו"ר הרי"ם זצ"ל מגור בענין טעם מילה הנ"ל שרמזו בגבוה מעל גבוה, ואמר שאיש פשוט יחשוב שהוא כפשוטו ויוסף בגשמיות כו', וע"כ טעם הנסתר בכל ענינים שייך, וזה בטעמים שנאמרה בגמ' שכשם שגופי המצות רמ"ח אברים דמלכא באו לעוה"ז בלבושים בדברים גשמיים, כך הטעמים, ועצם טעם בעולמות עליונים לא גלוהו בגמ'. אבל טעמים שבזה"ק וכתבי האר"י שהם הם פנימיות טעמי המצות, מי שיודעים היטב

ב. אם מל לפני יום השמיני, הוה כמו שמחתך בבשר בעלמא, ולא קיים מצות מילה כלל.^[2]

אם בעינין מעת לעת

ג. תיכף ביום השמיני חל החיוב, אע"פ שלא עבר ז' ימים מעת לעת משנולד הזכר.^[3]

ואם שרף החמץ קודם פסח וכשהגיע הפסח ואין לו חמץ, ודאי אינו מקיים המ"ע כי אין לו חמץ, כמו שאינו לובש בת ד' כנפות, אבל עכ"ז אף שמכרו או שרפו והטילו לים קודם זמנו לא ביטל המ"ע, כי אז אינו חל עליו חיוב העשה, אך אם אין לו אינו מקיים העשה, ואפשר דמצוה להשאיר קצת חמץ כדי לקיים המ"ע כמו שמצוה ללבוש בת ד' כנפות, אבל אם אינו עושה כן אין עונשין רק בעידן ריתחא מענשין לי' מן השמים על שאינו מביא עצמו לחיוב המצוה כמבואר פ' התכלת, אבל הב"ד אין מוחין כלל, וגם בידי שמים אין עונש רק דכל ישראל מחויבים לחבב מצות בוראינו ב"ה ולהביא עצמו לידי חיוב, כמרע"ה שנתאוה לכנסו לארץ לקיים מצות התלויות בה, א"כ לפ"ז כיון דהגבילה התורה זמן למצוה זו מיום השמיני והלאה, ותוך הזמן אינו מצוה כלל, נראה דאין איסור כלל אם ירצה לחתוך ערלתו תוך ח' ימים אפילו ע"י פסולים, כי בתוך הזמן אין חילוק כלל כיון דאין המצוה חלה עליו, ואח"כ בהגיע הזמן שוב אין לו ערלה ואינו מצוה למול, והנה בודאי לא קיים מצות עשה כי לא עשה מצוה, אבל לא ביטל מ"ע גם כן כמו שביעור חמץ קודם פסח דאינו עושה שום איסור, רק בודאי בעידן ריתחא מענשין לי' שלא הביא עצמו לידי קיום המצוה, אבל למחות בידו בידי אדם מנלן ולא מצינו איסור כלל לחתוך ערלה תוך זמנו רק משום חיוב מצוה כדי לקיים מצות הבורא ב"ה אבל איסור לא מצינו כו'. אך לענ"ד נראה נכון כמ"ש ב"ה דתוך זמנו או בלילה אין שום מצוה כלל, וא"כ אינו עבירה כלל, וכשיגיע זמנו אין לו ערלה ולהרבה שיטות א"צ כלום כי לא חל עליו מצוה, ולהאומרים צריך להטיף דם ברית אפשר דהוא דרבנן, ואפילו אם נאמר דהוא מה"ת מ"מ מצות מילה לא קיים ואין חל עליו כלל, ואיני רואה שום איסור לחתוך הערלה תוך זמנו אם לא שגורם שלא לקיים המצוה אבל גם אינו מבטל וכמ"ש, וא"צ להאריך כי בעז"ה דברינו ברורים, ומה שמבואר בשו"ע יו"ד סי' רס"ד תינוק שהוצרכו למולו מפני הסכנה, והוא מתשובת הרשב"א, נראה דאורחיה דמלתא נקט, דאין דרך ב"י לבטל קיום המצוה, כמו ציצית שכל ישראל מלובשים בבגד ציצית, אבל שיהיו לאו הבא מכלל עשה ובני קטורה יהיו נהרגים ע"ז, א"נ כלל וכמ"ש, וכלע"ד ב"ה נכון, ע"ש. ועי' בשו"ת חבצלת השרון (יו"ד סי' ע"ח).

ג. כ"כ בספר נורת הברית (סי' רס"ב), ושכן מפורש בגמ' (שבת קלז), וכתב שאם הילד כחוש, אף שאין חשש חולי כלל, אין מבטלים בזה מצות ריזים אם ממתנינים שיהי' לו ז' ימים מעל"ע, עוד כתב שמש"כ במורה נבוכים (ה"ג פמ"ט) בטעם המילה בשמיני משום שהוא הלש מאוד בתכלית לחותו וכאלו הוא עדיין בבטן עד סוף שבעה ימים, אף שטעמו מפורש במד"ר (פ' תצא), מ"מ הך סוף לאו דוקא, וע"ש עוד מש"כ מענין זה. ועי' בשו"ת בית שמואל אחרון (יו"ד סי' י"א) מש"כ בזה.

עד שיראו פני המטרונא תחלה, כך אמר הקב"ה לא תביאו לפני קרבן עד שתעבידו עליו שבת, שאין שבעה ימים בלא שבת, ואין מילה בלא שבת^[2], הדא הוא דכתיב ומיום השמיני והלאה ירצה.

איתא במדרש תנחומא (ר"פ תרועה וע"ש ר"פ תצוה): ילמדנו רבינו קטן לכמה נימול, לח' ימים כמו שמל אברהם אבינו ע"ה, ע"ש. ומקשים המפרשים למה צריך להביא ראיה מאברהם אבינו ע"ה שמל יצחק בן ח', הלא מקרא מפורש נצטוו בני ישראל ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר וגו'. ופי' האמרי אמת, דהנה במורה נבוכים (ה"ג פ"ח) איתא טעם על מצות מילה בהיות הילד בן ח' ימים ולא בן שנתיים, כי בן ח' ימים עדיין אין נקשר כל כך אהבת אב ואם בו, ואין הנסיון גדול כל כך, אך אחר כך כשנתגדל הילד נתקשר אב ואם בו ביותר ויהיה קשה להם לקיים הציווי. וכ"כ בספר הנותן אמרי שפר (מהרא"ח ז"ל, פ' וירא), ומבאר בזה הגמ' הנ"ל (נדה שם) מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה שלא יהיו כולם שמחים ואמו עצבים, והיינו שלכך אין מלין בעת שיהיה הילד בן שנתיים, שלא יהיו אביו ואמו עצבין ויוקשה עליהם למול אותו. ועפ"ז פי' האמרי אמת את דברי המדרש, ילמדנו רבינו קטן לכמה נימול, היינו שיהיה מי שיאמר שבכוחי למול את בני בן שנתיים, כי הגם שיתגדל בי אהבתו, עכ"ז אהבת השי"ת חזקה עלי ביותר, לזה מתרץ המדרש שאין לך מי שאהב השי"ת יותר מאברהם אבינו ע"ה, ועכ"ז נצטוו למול את יצחק אבינו בן ח' ימים.

ב. כ"כ הרשב"א בתשו' (הובא בב"י וברמ"א סי' רס"ד) שכל שמלו אותו קודם ח', אין זו מילה, אלא חתיכת בשר בעלמא, ע"ש. ובענין אם צריך להטיף ממנו דם ברית ביום השמיני, הנה הב"י (סי' רס"ב) דייק מדברי הרשב"א הנ"ל דא"צ להטיף דם ברית, מדלא כתב שצריך להטיף, רק כתב שאם נשארו ציצין דצריך לחזור ע"ש. וכ"כ הרא"ש (שבת פ"ט סי' ה') בשם הר"ש, והביא ראיה מהא דתנן (שבת קלז) שאם מל של שבת בער"ש שלא ניתן שבת לדחות אצלו, משמע דא"צ הטפת דם ברית, ע"ש. וכן פסק הרמ"א (סי' רס"ב סעי' א). אבל הב"ח והט"י (סק"ב) והש"ך (סק"ב וסי' רס"ד) חולקים על הב"י והרמ"א, ודעתם שצריך להטיף דם ברית, וכמשמעות הרשב"א שכתב דהוה כמחתך בבשר בעלמא וא"כ לא יצא כלל, אבל מ"מ אינו דוחה שבת, שרק מילה ממש דוחה שבת, וא"כ נדחה גם הראי' של הר"ש, ע"ש.

חידושו של המנחת חינוך בענין המל לפני יום השמיני

כתב המנחת חינוך (מצוה ב) הנה תה"ק הגבילה זמן למצוה זו שמונה ימים, ונ"ל דהתורה לא חייבתו במצוה זו רק לשמונה ימים וקודם לזה א"ח במצוה זו כלל, כמו מ"ע דתשבתו דהתורה לא חייבתו רק בפסח, ע' רא"ש פסחים דקודם זמן איסורא לא נפיק מתשבתו, דתשבתו היינו שריפה ולא צייתה התורה לשרוף קודם זמן איסור, וכ"כ בפרק כל שעה דאף לר"ש בשעה חמישית אינה בשריפה ע"ש,

יוכל לדון מתוכם, אך מי הוא שיאמר כביר מצאה ידי להבין הזה"ק לעומקו, ובמה שהרשות התבונן, אין לך עסק בנסתרות (לשון הב"ר ח' ב'), אך במקום שנוכל ליישב דברי הגמ' ע"י טעם הזה"ק והארי"ז ז"ל על כנס למה לא.

(ב) כתב בסה"ק עבודת ישראל (סו"פ אמור) לפי דברי המד"ר הנ"ל מוכרח כדעת המקובלים שבליל שבת הוא סעודתא דחקל תפוחין קדישין, והעל' למלכות והיא הנק' המטרונה, שאת"ל שכוונתו במלת מטרונה סתם על קדושת שבת, קשה מה מועיל הטעם שאמר על הציוי שצינו ומיום השמיני וגו', ודי הי' בשבעת ימים ומיום השביעי ירצה, כי אין לך שבעת ימים בלא שבת, אע"כ כדברי המקובלים ומש"ה צריך להיות שמונה ימים, שאם יהיו רק שבעה ימים למשל כשנולד האדם או הבהמה ביום שבת בבוקר, אז ירצה דמם ביום הששי שהוא יום שביעי ללידה, ולא יראה פני המטרונה היא המל' בליל שבת, ולכן צריך שמונת ימים, וביאור הענין ע"פ מ"ש אשה מוכרת באורחין יותר מהאיש ודרכה לבדוק ולעיין היטב אם הגון אם לא, וכן המלכות שמים והבן, וכן כל אדם יוכל להבין ולדעת במחשבותיו בליל שבת אם תיקן ימי החול כראוי. ולפי זה ניחא ונוכל למצא טעם למנהג העולם שעושין סעודת זכר בליל שבת קודם המילה לילד הילד, לפי הנ"ל שעיקר הכנה למילה לזכר הוא עפ"י סעודתא דחקל תפוחין קדישין, ולכן עושין סעודת זכר ולרמז על זה כי על פי אותה בא שפע קודש על הזכר להכנס לבריתו של אברהם אבינו עליו השלום.

כיצד מונים השמונת ימים אם אין עושים הברית במקום שנוֹלָד

ד. תינוק שנוֹלָד במקום אחד, ועוֹשֵׂין הברית הוא במקום אחר, ויש מרחק בין שני המקומות בכמה שעות, כגון שנוֹלָד באמעריקא ועושה הברית בארץ ישראל, ונמצא דבזמן שנוֹלָד אף שבאותו מקום הי' עדיין יום, מ"מ במקום שעושה הברית כבר הי' לילה, וא"כ לא עבר עדיין ח' ימים בזה המקום, מ"מ הולכין בתר מקום שנוֹלָד.^[1]

קיבלו שבת מבעוד יום ואח"כ נוֹלָד הזכר מתי עושים הברית

ה. תינוק שנוֹלָד ביום ו' אחר שהקהל כבר התפללו ערבית וקיבלו עליהם שבת מבעוד יום, אעפ"כ יום שמיני שלו הוא ביום ו'. וכן אם נולד בשבת סמוך למוצ"ש והקהל כבר התפללו מעריב מבעוד יום, יום השמיני הוא בשבת הבאה. וה"ה אם התינוק נולד בשאר ימות השבוע אחר שהקהל התפללו מעריב מבעוד יום, לא נחשב עדיין לילה לענין זה.^[2]

תחילת זמן קיום המצוה ביום השמיני

ו. זמן מצות מילה מתחלת מן הנץ החמה, וכדיעבד אם מל מעלות השחר יצא.^[3]

ואין מחליין עליו את השבת, אעפ"י שעשאו לילה בתפלתו. וכ"כ המחבר (סעי' ז). ועי' בט"ז (סי' ת"ר סק"ב) שביאר דברי הגמ"י שכתב לא להקל ולא להחמיר וז"ל, ה"פ בין להקל ולדחות שבת דהיינו שנוֹלָד בשבת אחר תפלת ערבית כגון שיש עוד יום אחר התפלה, לא אמרינן שכבר עשאו לילה ויהי' נימול דוקא ביום א' לא בשבת, קמ"ל דלא אזלי' בתר התפלה וימול בשבת, ובין להחמיר כגון אם נולד בע"ש אחר קבלת שבת בתפלה, לא אמרינן שעשאו לילה וימול בשבת, אלא הוי' כאלו לא התפלל של שבת ולא ידחה שבת כו'. ועי' בתה"ד (סי' רמ"ח) שביאר הטעם אמאי אינו תלוי בתפלה וז"ל, דלענין מילה הספק נולד ובא מן השמים ואין בידי אדם לשנותו, ואין שייך לומר כאן הואיל ועשהו לילה שוב אין לעשותו יום דתרי קולי לא עבדינן, דאין אנו עושין אותו יום אלא מן השמים נולד, משא"כ לגבי גט, ואבילות, והפס"ט דכולו בידי אדם הן, ימתינו עד למחר ליתן הגט או תפסיק למחר או יקדימו קודם תפילת ערבית, והמגיד שמועות האבילות ג"כ בידו היה להקדים או לאחר, ע"ש. ובשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' ב', והובא לקמן) ביאר עוד טעם בזה ע"ש.

ו. כן הוא במשנה (מגילה כ.) לא מלין עד שתנץ החמה, וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר. פירש"י עד הנץ, שיצא מספק לילה. וכולן שעשו מעה"ש, דמעה"ש ימוא הוא, אבל לפי שאין הכל בקיאין,

ד. כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' רס"א אות ג) אשר שאל שהי' מעשה בילד שנוֹלָד באמריקא ביום שבת חצי שעה לפני השקיעה, והי' אז כבר בא"י תחלת הבקר יום א' בשבת, ורצו להביאו לכאן, רק נסתפקו מתי לעשות הברית האם אפשר למולו כאן בשבת בבקר, או כה"ג לא נחשב יום השמיני כאן. בפשוט יראה כיון דמיד אח"כ החשיך שבת ובא יום ראשון א"כ סוף יום שבת יום ראשון לשמונה ימים ויום ראשון הוא שני, וא"כ שבת בא"י הוא יום השמיני, והרי התורה אמרה ביום השמיני, ולספירת ימים הוא שמיני דהוי' שבעה שקיעות וזריחות, ומה דבמספר שעות נתקצר יום אחד לא איכפ"ל, כאשר בארתי בעניי' במק"א לענין ז' נקיים כה"ג שהתחילה באמעריקא וגמרה בא"י, ומ"מ למעשה עוד נעיין בזה.^[4] וכ"כ בכורת הברית (שם) שאזלינן בתר מקום הלידה, ועע"ש מש"כ בענין כיצד חושבין הח' ימים במקומות שיש חדשים שכל המעליע הוא רק יום או לילה. ועי' בשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' ע"ה וע"ו).

ה. כתב הב"י (סוסי' רס"ב), בהגמ"י (פ"א מהל' מילה אות ח') כתוב שאין תלוי בתפלה כלל אם קבלו שבת מבעוד יום, לא להקל ולא להחמיר, אלא רק ביציאת הכוכבים, וכ"כ הר"מ, וכ"כ בהגהות אחרונות דמרדכי (ר"פ רבי אליעזר דמילה סי' ת"ע) שאם נולד בערב שבת אחר תפילת ערבית, ועדיין הוא יום שלא נראו הכוכבים, מלין אותו בערב שבת

הנוסע מארה"ק לארה"ב ביום התענית אם צריך להשלים התענית עד הלילה

(ג) כתב בשו"ת שבט הלוי (ה"ז סי' ע"ו וח"ח סי' רס"א) אודות אחד אשר נוסע בצום י"ז בתמוז לארה"ב ושעת היציאה היא לפנה"צ ועי"ז שהוא נוסע למעריב מתארך היום בכמה שעות, מה יעשה עם גמר התענית האם יכול לגמור תענית לאחר סיבוב של יום וא"כ מסתיים לו התענית כמה שעות לפני הלילה, או דילמא כל תענית שלא שקעה עליו החמה ל"ש תענית כו'. ואומר בטח דודאי אין לעבור על ההלכה דכל תענית שלא שקעה עליו חמה כמבואר תענית (דף י"ב) ואור"ח (סי' תקס"ב), אבל פשוט בעיני דחז"ל לא הטילו חיוב תענית בהרבה שעות ביותר, דא"כ עד אמריקא המזרחית הוא הבדל של שבע שעות, ואם נוסע עד חוף המערבי שם הוא הבדל של עשרה שעות, ואם נוסע עד אי הואי הוא הבדל של י"ג שעות כידוע, ואין שום ספק בלבי דכמו שאנו מתירים לחולה שאב"ס בתעניתים אלה, ובמי שא"א לעמוד בתענית, וכן מתירים לזה שיתכן שהוא אפילו בגדר ספק פקו"נ להוסיף עד עשרה שעות ויותר, וכב' מעלתו העיר ממש"כ בס' נחל אשכול (ה' ת"ב) שנשאל מעיר שטאקהאלם שמונהגם שאוכלים בי"ז בתמוז ט' וחצי שעות אחרי חצות אעפ"י שעדיין יום גמור אצלם כידוע, וכ' בעל נחל אשכול שנו"ל טעמם דכיון דבשעת גזירת חז"ל על התעניתים לא הי' ישוב ישראל במדינות צפוניות האלה, מעיקרא לא חל גזירת חז"ל כ"א בדרך זה דהיינו ט' וחצי שעות אחרי חצות דאז בכל ישובי ישראל כבר לילה, ולא קבלו ישראל להתענות יותר, ומביא קצת ראי' לדבריו. ובענייניו לא מצאתי הוכחה לדבריו, דלפי דעתו נחשב זה לתענית גמור אעפ"י שלא שקעה השמש, ולדבריו הותר לאכול כמו אוכל אחרי תענית שעבר כבר דרך דודאי כיון דמעיקרא לא גזרו. ובאמת צריך ראייה לדרך זה דהא מנ"ל כו', אבל מה שכתבתי בעניי' פשוט יותר דודאי תענית גמור לא נקרא רק עד השקיעה, מכ"מ א"א להטיל חיוב זה בכ"כ שעות יותר ופטורים מלהתענות בהמשך אלו השעות כמו שהחולים פטורים, ונפ"מ דלא הותר להם לאכול אכילה רגילה אלא הצריך, וכעין מש"כ מרן הח"ס באו"ח (סי' קי"ז) וז"ל: וכי החולי אינו מחוייב בדבר התענית, ואינו מתענה בו והלא לא הותר לו אלא כדי צרכו וחיותו ואם די לו בשתיה לא יאכל ואם די לו באכילה פ"א לא יאכל ב' פעמים ולא יותר ממה שצריך וכו', ע"ש וה"נ בדין, וא"כ ישער בנפשו כשהחולש מתגברת עליו בדרך.

ז. בשעת הדחק יש מקום להקל להורות לכתחילה לעשות המילה בעלות השחר, ואם אפשר טוב להמתין עכ"פ עד שהאיר פני המזרח^[ט].

מילה בליילה או בין השמשות

ח. אין מלין תינוק בלילה^[י]. וכן מילה שלא בזמנה הוא רק ביום^[יא].

יצא ספק מלב מותר לצורך גדול כו', ומיהו אם יהיה מקרה שבמשך היום לא יהי פנאי בשום אופן רק אחרי עה"ש אפי' קודם האיר המזרח פשיטא דנמטי שיבא מכשורא להתיר אפי' לכתחילה^[יב], ע"ש. וכ"כ בשו"ת עמק התשובה (ח"ו סי' תפ"א) וז"ל, מוהל שנוסע לרוסיה ומוטל עליו עבודה רבה של מוהלות של מאות ילדים, והוא שם רק זמן קצר ובימי החורף שהימים קצרים. הוריתי, שיכול להתחיל בעבודתו משיעלה עמוד השחר מיד, ואין צריך להמתין משיכיר, דשיעור משיכיר לא נאמרה לענין מילה, ומכיון שהמלאכה מרובה ומצוה גדולה להכניס בברית הילדים שנאנסו מלמולם ע"י מלכות הרשעה, לכן מצוה גדולה להרבות כמה שאפשר, ואין להשיג על זמן הלכתחלה שהוא מהנה"ח.

ח. כן הוא בגמ' (מגילה שם ויבמות עב:) ונלמד מן הפסוק וביום השמיני^[יג], וכן איתא במס' שבת (קלב.) מן פסוק אחר וכן שמונת ימים ימול וגו'. וכתבו התוס' (שבת ויבמות שם) שזהו עיקר הלימוד^[יד], דמן וביום השמיני נלמד שדוחה שבת, ע"ש. וכ"כ המהר"ם (שם).

כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' רי"ד) אם יש חשש שאם לא ימול עכשיו אפילו בלילה ישאר ערל כל ימיו, מוטב שיעשה המילה בלילה ולא יתקיים מצות מילה כהלכה, אבל לא ישאר ערל עכ"פ, מיהו אם אין נפ"מ רק על איזה זמן אפילו זמן רב כשלא ימול בלילה, צ"ע למעשה אם להתיר הסרת ערלה בלילה.

ע"י באות שלום (אות א') שכתב שאם יש דברים הצריכים תיקון בהמילה, לכתחילה אין לעשותו בלילה. וע"י בכורת הברית (אות ה').

ט. בגמ' (יבמות שם) יש מחלוקת בזה דת"ק ס"ל שאינו נימול רק ביום, ולמדו מו"י ד' ליום השמיני, לרבות מילה שלא בזמנו,

צריכין להמתין עד הנץ^[טו]. ובגמ' מנלן, דכתיב וביום השמיני וגו'. וכ"כ המחבר והרמ"א (סי' רס"ב סעי' א'). כתב בס' כורת הברית (אות ד') לשון המחבר שלכתחילה זמנה מהנץ החמה, צ"ע דבס"י פ"ט כתב המחבר דזמן תפלה אז, וא"כ ע"כ מילה אח"כ, וי"ל עפ"י מש"כ המג"א (סי' נ"ח סק"ג) דכשיש מילה יכול לקרות ק"ש משעלה עה"ש, וא"כ יכול לקיים ק"ש ותפלה קודם, וימול בהנה"ח, ע"ש.

ז. כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קמ"ז וח"ה סי' רי"ד) אשר הציע לפנינו דברי המהרש"ל (ביש"ש יבמות פ"ח סי' ו') שכ' לענין מילה דלצורך גדול יכול למול מעמוד השחר, ובעל ערוך השולחן (סי' ד) דחה שיטה זו דאפילו בשעת הדחק לא יעשה כן, ושאל אותי הלכה כדברי מי. מה אני להכריע בזה, ומה שיראה בזה הנה אין בידינו כח לדחות להוראות גדול שבאחרונים המהרש"ל ובפרט שבפרישה הסכים לדבריו דלצורך מותר לכתחילה. ומש"כ העה"ש על הוראתם וז"ל ומאד תמוה להתיר נגד משנה מפורשת ע"כ תמה אני שפלטה קולמוסו כזה, וכי מהרש"ל חולק על המפורש במשנה הלא המהרש"ל ביש"ש כ' שכך מפורש במשנה דכולם שעשו משעלה עמוד השחר כשר הפי' דכשר לעשות כן, ור"ל דלא מדבר מכשרות המילה אלא מכשרות המעשה. ומהרש"ל הביא כן מרמב"ם בפיה"מ, ואף שמרמב"ם אולי הי' מקום לדחות מדכ' עבר ועשה בעת הצורך הגדול, דמשמע לכאורה דגם בעת צורך גדול עדיין נקרא עבר ועשה לא לכתחילה, מ"מ גם אם נדחה הרא"י מהרמב"ם, וגם אם יהי' פי' המשנה כפשוטו דעשו משעלה עמוד השחר כשר היינו המילה לא כשרות המעשה, מכ"מ עדיין לא נדחה בזה שיטת המהרש"ל והפרישה. ובפרט אם מצרפים גם מש"כ הרש"ש במגילה שם דיתכן דנה"ח שבמשנה היינו האיר המזרח א"כ עכ"פ משהאיר המזרח דבה

(ד) כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' א') בדבר המנהג בעירו: כי ע"י שיש ת"ל ביה"כ וביהמ"ד הרבה, כן ירבה וכן יפרוץ, ואתרוגים מעט המה, ומשתתפים כמה ביהמ"ד יחד, לכן מתפללים זאח"ז, והראשונים ימהרו להתפלל עוד קודם נה"ח, וכן נוטלים לולביהם עם ההלל קודם נה"ח. והוא נגד הדין, דאין לעשות כן לכתחלה. וצידד לומר דבזה"ז שיש בכל בית כלי שעות, וליכא למטעי שידמו שכבר עלה השחר, כרפ"ג דיומא, י"ל דשרי. אך שדעת הלבוש דלא מקרי יום עד אחר נה"ח. והנה בד"ז כבר האריך בס' מבוא השמש (מהדורא בתראה פ"ו ופ"ז) מכמ"ק, והעלה דיש להחמיר בשל תורה ולהקל בדרבנן. והיינו לכתחלה, אבל בדיעבד משעלה ע"ה יום הוא, ע"ש. וע' בט"א למגילה (דף כ') שהעלה, דגם לענין הלל יש להחמיר לכתחלה, עד שתנץ החמה. ולענ"ד יש להעיר, דבהלל יש להחמיר יותר, דהא במגילה (כ): יליף דקריאת הלל ביום, מדכתיב ממזרח שמש עד מבואו וגו', א"כ מצותו מנץ החמה עד שקיעת החמה, ואף דר"י שם יליף מדכתיב זה היום וגו', כיון דסתמא דגמ' יליף ממזרח שמש י"ל דהכי הלכתא. אך כפי הנראה, קחשבי לה במחנה קדשו לשעת הדחק, לבל יוגרם קטט ומחלוקת, ע"י איחור התפלה ועיכוב שמחת יום טוב. ובשעה"ד הרי קי"ל דמשעלה עמה"ש יום הוא. וכ"כ בכורת הברית (אות א') דאף שנוכל לעמוד קצת על בירור עה"ש ע"י כלי מורה השעות, אפ"ה אין להקל, ולא גרע מחמץ בשעות דרבנן.

(ה) הרה"ק מגארליץ צ"ל אמר סגולה בשם זקינו הגה"ק בעל ישמח משה צ"ל למי שאין לו הצלחה ל"ע לגדל בנים, שימולו את בניו קודם צאת החמה, ואמר (הרה"ק מגארליץ) שהוא שהוא עשה כן אצל איש אחד, והועיל בעזהש"י"ת. (חמדה גנוזה)

(ו) הרה"ק רבי מרדכי מנאדבורנא צ"ל היה רגיל להתאחר מאוד בתפילתו ובעבודתו הקדושה, וכשהי' מוזמן להתכבד בסנדקאות בברית מילה, הרי שלפעמים היה הברית מתעכב עד סמוך לשקית החמה, פעם הלכו הולכי רכיל וסיפרו לפני הרה"ק הדברי יחזקאל משינאווא צ"ל שכידוע היה מדקדק בהלכה, שהרה"ק מנאדבורנא רגיל לערוך ברית מילה בלילה נגד הגמרא והשו"ע. הרה"ק משינאווא נחרד מאוד, ומאידך גיסא הוא סירב לקבל לשון הרע, וע"כ גמר בדעתו לשלוח עדים כשרים ונאמנים שיבקרו בבית מדרשו של הרה"ק מנאדבורנא בשעת ברית מילה, ולאחר מכן יעידו לפניו על כך. אותם העדים נסעו לנאדבורנא, והמתינו כמה ימים עד שהזדמן ברית מילה, והנה עיניהם הרואות שנטו צללי ערב והתינוק הובא לבית הכנסת ונאספו קהל החסידים והקרובים, ועדיין ממתנינים להרה"ק מנאדבורנא, הזמן עובר והקב"ה משנה עתים ומחליף את הזמנים ומעביר יום ומביא לילה, והרה"ק מנאדבורנא עדיין עסוק בהכנותיו הקדושות. לפתע נכנס הרה"ק מנאדבורנא יישר צעדיו למקום עמידת שני העדים בסמוך לחלון, כמובן שהללו נפל עליהם אימה ופחד בראותם את רוח קדשו של הרה"ק מנאדבורנא והדיבור נעתק מפיהם, הרה"ק מנאדבורנא הסיר את הוילון מעל החלון, והראה לשני העדים איך שהשמש זורחת על הארץ, ומיד מלו את התינוק והכניסוהו בבריתו של אברהם אבינו עליו השלום. למחרת באו שני העדים לבקש מחילה מהרה"ק מנאדבורנא, וביכם מברכות קדשו. ושוב להרה"ק משינאווא והעידו שהרה"ק מנאדבורנא עורך ברית מילה ביום בעוד השמש זורחת על הארץ. (מעשה צדיקים)

ז. בדיעבד אם מל בלילה הסכמת רוב הפוסקים שלא יצא, וצריך להטיף דם ברית למחר ביום^[1].

י. אם נתאחר המילה עד בין השמשות של יום השמיני, דעת היעב"ץ שמוטב למולו אז מלהמתין עד יום התשיעי^[2], ויש חולקים ע"ז ודעתם שימתין למולו עד למחר ביום התשיעי^[3].

זריזין מקדימין למצות

יא. כל היום כשר למילה, אלא שזריזין מקדימין למצות, ויש למולו מיד בבוקר^[4].

כתב בשו"ת שבט הלוי (שם) אשר שאל דמה הדין אחרי השקיעה אם מותר למול, וא"כ לכמה דקות אחרי השקיעה. הנה שאלתו סתומה מאד, ואינו דומה לאחרי עה"ש דהוא יום מה"ת, משא"כ אחרי השקיעה שהוא ספק לילה לדין דחוששים לשיטת הגאונים דספק ביה"ש מתחיל מיד אחרי השקיעה הראשונה, איברא אלו שנוהגים לגמרי כר"ת א"כ אחרי שקיעה ראשונה עד קרוב לשעה עדין יום גמור מה"ת עד התחלת ביה"ש דר"ת, איברא כבר כ' בכמה מקומות דרוב העולם קבלו לחשוש להגאונים להחמיר עכ"פ גם אלו הנוטים למעשה לר"ת כסתימת השו"ע באו"ח, ועיין פ"ת בשם תשו' שאגת אריה (שם) דמילת לילה אפילו דיעבד לא קיים המצוה. ועי' בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' צ'), ושו"ת תשובות והנהגות (ח"ו סי' קצ"ג).

יב. כתב שו"ת שבט הלוי (שם) לא הבנתי מש"כ בפת"ש (סי' ג') בשם שאילת יעב"ץ דהיכא שנאנסו או נתעצלו ביום ח' עד ביה"ש ולא מלו, דמוטב למול ביה"ש שהוא ספק שמיני ספק תשיעי למולו ביום תשיעי ביום, וזה פלא בעיני דלמה לא העיר דלפמ"כ הפת"ש בעצמו בשם השאגת ארי' דמילת לילה לא חשיב קיום המצוה, וא"כ בודאי מוטב למול ביום תשיעי ביום, דנהי דיש ספק בטול מצות עשה דיום השמיני, מכ"מ עצם מצות מילה קיים, משא"כ ביה"ש דסוף יום השמיני שזמא הוא לילה ולא קיים מצות מילה כלל, וכנראה דהני דעות פליגי. וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (שם) ע"ש. ועי' בשו"ת חבצלת השרון (יו"ד סי' ע"ח).

יג. כן הוא בגמ' (פסחים ד. יומא כח.; ועי' מגילה כ.:(²) תניא וביום השמיני ימול בשר ערלתו, מלמד שכל היום כשר למילה, אלא שהזריזין מקדימין למצות, שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבוש⁽¹⁾ וגו', ע"ש. וכ"כ המחבר (שם). ועי' באות שלום (אות ד.).

ור' אלעזר ב"ר שמעון חולק ולדעתו נימול גם בלילה⁽²⁾, ע"ש. ופסקו הפוסקים כת"ק. וכ"כ המחבר (שם). ועי' בשו"ת שאילת יעב"ץ (סי' ל"ד).

י. הנה דעת הב"י שיוצא בדיעבד, ע"ש. וכן דעת הרש"ל (הובא בפרישה, וכו"ה ביש"ש יבמות עב.) ע"ש. וכן דעת היעב"ץ (בשאלת יעב"ץ סי' ל"ד ול"ה) עכ"פ במילה שלא בזמנה, דבדיעבד דעתו כר"א בר"ש, ע"ש. אבל הרמ"א (סעי' א') חולק וס"ל שצריך להטיף דם ברית, ע"ש. וכ"כ הב"ח והט"ז והש"ך ע"ש. וכן דעת השאגת ארי' (סי' נ"ג ונ"ד) שלא יצא אפי' בדיעבד, ומ"מ דעתו שא"צ להטיף דם ברית, ע"ש. והו"ד בפ"ת (סק"ד).

כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ו סי' קצ"ג) שמעתי עובדא על הגר"מ בראנדסדאפער זצ"ל שאירע פעם שלא נתאפשר למול התינוק רק קודם השקיעה בצמצום, והי' חשש רחוק ולא מעיקר הדין אולי כבר נתאחר השקיעה, וביקש הגר"מ דכשיחליפו למחר הרטי' שעל מקום הברית, שהחלפת הרטי' מוציאה דם, יכוונו שתהא לשם הטפת דם ברית.

יא. כ"כ בשאלת יעב"ץ (שם), והיינו כפי מש"כ שם דבדיעבד יוצא כשמל בלילה שלא בזמנו, והא נמי כדיעבד דמיא כיון דמספיקא עבדינן דילמא עדיין אפשר לקיומי מצוה בשעתה, ועוד כי ממתנינן לה עד למחר מה הוי הא שלא בזמנה הוי ולא כשר אלא בדיעבד, למה נפסיד בחנם אפשרות קיום המצוה כתקנה, ולזה דעתי נוטה דחביבה מצוה בשעתא כדאמרינן גבי אמורים ופדרים (פסחים סח.); וגם משום דזריזין מקדימין, מיהא מודינא בביה"ש דשלא בזמנה דאין מלין, דכה"ג ודאי יום עדיף עדיף, ע"ש. והו"ד בלבושי שרד, ובפ"ת (סק"ג). ועי' בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד שם).

האיך מלו ישראל במצרים בלילה

ז) כתב בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סי' קכ"ט) במדרש שה"ש רבה עה"פ עד שהמלך במסיבו, איתא שעם ישראל ביציאתם ממצרים מלו עצמם בליל פסח בשביל לאכול הפסח שעורל אסור בקרבן פסח, וע"ע ברש"י (שמות יב), וקשה איך מלו בלילה, וי"ל שכיון שאותה הלילה היתה מאירה כיום כדאיתא בחז"ל, לכן היה מותר לעשות כן בלילה, ע"ש. ובתורת חסד מלובלין (א"ח סי' כ"ה אות ו') כתב דעל כרחינו לומר שבמצרים מלו קודם החשיכה, שהרי מלו שם מילה שלא בזמנה, ועל כרחם היו צריכים למול רק ביום חול, והיינו קודם שיחשיך ליל ט"ו, דמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת וי"ט, ועוד שהרי לא מלין בלילה. אלא שבמדרש הנ"ל מפורש עד שמשא ישראל מסובין ואוכלים פסח היא בלילה, שנאמר (שמות יב, ח) ואכלו את הבשר בלילה הזה, בלילה ולא ביום, אלא דאמור מעתה שנימולו בני ישראל במצרים בלילה, וא"כ קשה דהרי עיקר הלימוד הוא מהפסוק בפרשת לך לך בן שמונה ימים, והיינו שהציווי לזה היה גם קודם מתן תורה ואיך נימולו בלילה. והנראה שאמנם מילה בזמנה גם קודם מתן תורה היתה רק ביום ולא בלילה, אבל זה נלמד רק על מילה בזמנה בן שמונה ימים ולא לילות, אבל מילה שלא בזמנה אינה קודם מתן תורה היה מותר למול בלילה, ומהפסוק וביים השמיני שנאמר אחרי מתן תורה למדנו שאחר מ"ת גם מילה שלא בזמנה אינה אלא ביום ולא בלילה, ולכן מלו במצרים בלילה. (ילקוט יוסף) ועי' בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סי' ג').

ח) כתבו התוס' (מגילה ויבמות שם) הקשה ה"ר אפרים כיון דמילה אינה בלילה, א"כ הויה מצות עשה שהזמן גרמא שהנשים פטורות ממנה, וא"כ קשיא למה לי בפ"ק דקדושין (נט). קרא דאותו לומר דאשה אינה חייבת למול, תיפוק ליה דמצות עשה שהזמן גרמא היא, וי"ל דאי לאו אותו הוה אמינא דהאי דנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא היינו היכא דליכא כרת דומיא דמצה ושמחה והקהל דלית בהו כרת ומנייהו ממעטינן נשים, אבל מילה שיש בה כרת ונכרתו עליה שלש עשרה בריתות הו"א דמחייב בהו נשים למול את בנייהו קמ"ל אותו דלא, אי נמי למילה שלא בזמנה וכמאן דאמר דנוהגין בין ביום בין בלילה.

ט) כתב הערוה"ש (אות ח') דע דבמשנה דמגילה (שם) חשיב כל מצות פרטיות שכשרים כל היום, ולא חשיב מילה בהדייהו ע"ש, ונ"ל דבכוונה שבקה התנא, דוודאי גם במילה כן הוא, אלא שבשאר מצות אין קפידיא כל כך אם נאחר מעט, אף שבוודאי מצוה להקדים, אבל במילה שהוא חותם ברית קודש ובוזה נכנס לקדושה, יש קפידיא גדולה שלא לאחרה, ולכן גם בביריתא לא תני הך דזריזין מקדימין רק למילה. ויש לנו לצווח על מנהג זמנינו שמאחרין המילה כמה שעות ביום מפני שטותים שלא באו כל הקרואים וכדומה שטותים כאלה, ויש מקומות שמאחרין עד אחר חצות היום, והוא עון פלילי.

י) כאשר הי' הרה"ק מסאטמאר זצ"ל בארץ ישראל הוזמן לשמחת ברית מילה, אשר גם גאב"ד העדה החרדית הגרי"צ דושינסקי זצ"ל הוזמן לשם, והנה הרב דושינסקי הי' כידוע דייקן גדול בזמנים, והגיע בזמן לברית, אולם הרה"ק מסאטמאר איחר להגיע. כאשר הגיע הרה"ק מסאטמאר אמר לו הגרי"צ

יב. ומ"מ לא נוהגין למול מיד בהנץ החמה, אלא ממתנינים עד הזמן שבאים בדרך כלל בני אדם לביהמ"ד לתפילת שחרית, כדי לקיים מצות מילה "ברוב עם הדרת מלך"^[יז].

יג. נוהגים לעשות הברית אחר תפילת שחרית^[יח].

יד. אם הקהל כבר התפללו שחרית, אבל המוהל לא התפלל עדיין, יכול לעשות הברית קודם שהתפלל^[יט].

יז. מילה שלא בזמנה יש ג"כ להקדים בכל האפשר משום זריזין מקדימין למצות^[יז].

ובית מאיר כתב ע"ז אחרי התפילה בביהכ"ס, היינו בזמנם שבתפילה היה גם כן רוב עם, אבל בזמננו המנהג לאחר עד כשעה תשע דהוא צורך משום רוב עם, וכמש"ז.
פו. כ"כ בבית מאיר (סי' רס"ב) שהמנהג לעשותו אחר התפילה בביהכ"ס. וכ"כ בספר כורת הברית (אות ד') וז"ל, יש לחקור מדוע לא ימולו קודם התפילה כמשמעות בבוקר, ואולי משום שתיית כוס המילה, אך העיקר משום דק"ש ותפילה שהם מצות תדירות^(כ) וגם זמנם עובר עד ג' או ד' שעות, להם משפט הקדימה, וכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל (ח"א סי' י"ז), והוסיף די"ל עוד דיאחר דבר שנאמר בו ביום כמו מילה, לתפילה שנאמר בו בוקר, וטעמא דמוסף שקודם למילה מפני שהוא חובת היום, ע"ש. וכ"כ בערוה"ש (אות ט') וז"ל, אין לתמוה דכיון דזריזין מקדימין למצות למה לא ימולו קודם התפילה, דזה א"א חדא דתפילה היא מצוה תדירית ויש בה הרבה מצות ציצית ותפילין וק"ש ותפילה, ועוד שהרי מצוה לעשות סעודה וקודם התפילה לא יוכלו לטעום. ובספר אות שלום (סק"ב) כתב עוד טעם כדי שיטבלו הסנדק ואבי הבן והמוהל קודם התפילה, וכמו שאמרו רז"ל במדרש שיר השירים 'המל ימול' יבא טהור ויטפל עם טהור, ומכאן כתבו בשם מהרי"ל ז"ל שהיה טובל מקודם כשהיה סנדק, גם בכל ענין יכינו את עצמם בהכנה דרבה לזה.

פז. כ"כ בכורת הברית (שם) שאם הקהל כבר התפללו ורק המוהל לא התפלל עדיין, שיכול למול [ול"ד למש"כ באו"ח סי' פ"ט (סעי' ג)] דאסור להתעסק בצרכיו, דזה חפצי שמים, ועי' פר"ח שם, ואולי ל"ד לסעי' ו' דשמא יטרד בגירסי' משא"כ כאן]. וכ"כ בערוה"ש (שם) שאם הקהל כבר התפללו והמוהל או הסנדק או אבי הבן לא התפללו עדיין מאיזו סיבה, ימולו ואח"כ יתפללו.

יז. כ"כ בשו"ת דבר משה (סי' קצ"ב), וכתב שלא יעכבו משום כבוד הקרובים. והו"ד בכורת הברית (אות ד') ע"ש. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קמ"ז) וז"ל, מילה שלא בזמנה האם יש חיוב למולו תיכף

יד. כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תקצ"ה וח"ב סי' תפ"ח) שאלה: למול בנו מוקדם בבוקר כזריזין אף שאין קהל, או להמתין לשעה תשע שיש קהל^(כ). תשובה, בגמ' (ר"ה לב:) מפורשת דהלל בשחרית ולא במוסף, כיון דהמעלה דזריזין מקדימין דהוא בשחרית קודם לברוב עם דהוא במוסף, וא"כ לכא' היה ראוי להקדים המילה אף שאין קהל שזריזין מקדימין למצוות, אבל י"ל דאיתא במדרש (ב"ר מז, י"א) שאברהם אבינו מל בעיצומו של יום שנאמר בעצם היום הזה ולא בנץ כוותיקין, שאם היה מל בלילה היו אומרים לא היינו מניחים אותו למול אלא מל בעצם היום ע"ש, הרי שאברהם אבינו ביטל מצות זריזין כדי לקיים מצות ברוב עם. אמנם נראה שאברהם אבינו קיים לא רק מצות "ברוב עם הדרת מלך", אלא גם קידוש השם שזקן כמוהו מל עצמו לקיים מצות הבורא, ומצות קידוש השם ברבים ודאי עדיף ממצות זריזין וא"ש, והוספתי שאנו כוותיה בכל מילה שהרי מביא בנו כקרוב שמוציא דמו למצות הבורא ית"ש, וכששמח כמאמר הכתוב "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב", אף שמוציאים דם מבנו הקטן, זהו ג"כ קידוש השם, ולכן לענין מילה אנו חייבין בציבור וקהל רב דוקא, כדי לקדש שמו ברבים. ועדיף ממצות זריזין. וביותר מבואר ב"מטה משה" שרץ הנימול ה"ה כיצא מבית הסוהר, ולכן צריך הודאה בעשרה כמו בברכת הגומל, ובהגומל ענין "ברוב עם" אינו מעלה בעלמא אלא מעיקר דיני הגומל דילפינן ליה מקרא ד"וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו" ולכן צריך למול ולברך בקהל רב דוקא. ומנהג ישראל תורה היא למול בזמן שיש ציבור שזהו ענין רב מאד לרומם ה' בקהל עם ובמושב זקנים דהיינו ת"ת, ואמנם למול אחר חצות מבואר בא"ז (הלכות ר"ה) דאסור דנראה כמתעצל במצות ה', אבל לחכות עד שעה תשע בבוקר כדי שיעקב קהל רב נראה דשפיר עדיף כן, וכן שמעתי בשעתו כששאלו פעם לרבינו החזו"א זצ"ל אם להקדים למול סמוך לנץ, והשיב שיש להקפיד שיהיו רוב עם כמנהג ישראל וכמ"ש. (ואף שברמ"א כתב למול מיד בבוקר

דושינסקי בצחות, והרי כתיב 'וישכם אברהם בבוקר' ומדוע כת"ר התאחר להגיע, ענה לו הרה"ק מסאטמאר גם הוא בבדיחותא, אכן כן כתיב וישכם אברהם בבוקר, אולם מיד לאחר מכן כתיב 'ויחבוש את חמורו, וגו' ולא כתוב בתורה כמה זמן לקח לו לאברהם לחבוש את חמורו הפרטי ולהגיע אל המקום. (בוצינא קדישא)

כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' רצ"ג) אביא עובדא אצלי עם מרן הגאון דבריסק הגריז"ס זצ"ל, שכשנולד לי בן, הלכתי אליו וכיבדתי אותו בסנדקאות, והשיב שלצערו אינו יכול, וכשהתחלתי להפציר בו אמר "אני לא אמרתי שאני לא רוצה רק שאיני יכול" [אח"כ שמעתי נימוקו מדוע לא קיבל סנדקאות, כיון שלעיתים תכופות האריך בשחרית עם עבודתו אח"כ עד קרוב לחצות, ולא רצה שיטלו מצות זריזין כדי שיהא סנדק, ויש מוסיפים שאמר אני לא רוצה שאליהו ימתין עלי].

(יא) כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' צ') האם מותר לדחות ברית מילה לאחר חצות בשביל מנין או לא. הנה מלשון הטור יו"ד (סי' רס"ה) בשם רב צמח גאון, וכן הועתק בש"ע שם (סעי' ו'), היכא דאפשר עבדינן למילה בעשרה והיכא דלא אפשר עבדינן בפחות מי' עכ"ל, ולא כתב היכא דאפשר קודם חצות משמע דכדאי להמתין עד לאחר חצות, רק שלא לאחר עד שיהי' חשש שיבא לביטול מילה בזמנה, ועי' באות שלום דמסתפק אם להמתין עד חצות בשביל מנין ונשא ונתן בזה, וכנראה ממה דמסיק שם דרק להמתין זמן רב בשביל זה גם אם נשאר עוד שעות ביום נ"ל דבדואי לא צריכין, מוכח הא עד קצת אחרי חצות יש להמתין, וכן מוכח מדברי מהר"ם שיק (יו"ד סי' שפ"ח), דכתב רק להשהות המילה בשביל שיהי' מנין על הסעודה, אין להמתין, דאף דבחדא מצוה רשאי להשהותה לעשותה מן המובחר, אבל להיות על הסעודה מנין אין המצוה נתגדלה ע"ז עיין שם, נראה הא להיות מנין בשעת מילה נתגדלה המצוה ע"ז, וכדאיתא בפרקי דר"א (פי"ט), והביאו בליקוטי מהרי"ל (ריש ה' מילה) דאין שום עדות שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל פחות מעשרה, וה"נ העידו העשרה שהכניס בנו בבריתו של א"א עכ"ל מהרי"ל, בזה כדאי להמתין, אבל בודאי יש להתאמץ שיוכל לעשות במנין במוקדם האפשרי.

(יב) ראה בכורת הברית (שם) שכתב וז"ל אמנם ראיתי במלחמות ארי (סי' ז') ע"ד שמברכין על לולב קודם התפילה, וביו"ט א' דהוי לולב מה"ת הוי מקודש נגד תפלה דרבנן, אבל ביו"ט שני צ"ע, וכת' לתרץ בדרך צחות עפ"י מש"כ התוס' (יומא לג. ד"ה מכשי עדיף) דעבודת סילוק כמו דישון מזבח לא משגחין

מו. כתבו הפוסקים שעד חצות נחשב עדיין כזריזין מקדימין, ומה"ט כתבו שבראש השנה יש לעשות הברית לפני תפילת מוסף, כדי שיהי לפני חצות^[1].

יה. המחבר (סי' תקפ"ד סעי' ד') כתב שיש למול בין קרה"ת לתקיעת שופר^(ט'). ויש כמה טעמים בזה. והלבוש (שם) כתב הטעם מפני שבראש השנה מאריכין הרבה בבית הכנסת, ויבואו לפעמים להתעכב עד אחר חצות היום, וצריכין למול קודם חצות משום זריזין מקדימין למצות^(ט'). וכ"כ באגודה (סוף מסכת שמחות) בשם הרוקח ותשוב' הגאונים. בא"ר (שם סק"ג) הביא עוד טעם שמלין לפני מוסף בשם שמעתי, לפי שאומרים עלינו במוסף, ותמיד אומרים עלינו אחר המילה. ועי' במטה אפרים (סעי' כ"ז) מש"כ באם נוהגין למול בבית התינוק, מתי לעשות המילה.

מילה לא נקרא תדיר לגבי תקיעת שופר ולגבי מקרא מגילה בפוסקים לא כתבו הטעם שיש להקדים מילה משום שהוא תדיר, ואדרבה כתבו שתקיעת שופר תדיר, והוא כמ"ש בספר יד מלאכי (כללי הדינים אות תקצ"ח) דתדיר דאותו זמן עדיף מתדיר דכל השנה ע"ש, וא"כ הוי תקיעת שופר תדיר נגד מילה דבר"ה מחוייבים לתקוע בשופר בכל פעם ומילה אינה בר"ה בכל פעם, ועי' כה"ג בשו"ת רדב"י (ח"א סי' רנ"א) דמקרא מגילה נקרא תדיר לגבי מילה, [וז"ל, שאלת ממני מקרא מגילה וברית מילה איזה קודם משום דמילה תדיר. תשובה, אדרבה מקרא מגילה תדיר טפי אע"ג דמשנה לשנה הא קביע ליה

באותו יום שנתרפא, או מותר לאחר עד למחר אם יש איזה צורך כיון שכבר עבר זמנה, ואם יש חיוב זריזין לעשותה בבוקר דוקא. לא ידעתי שום מקום ספק בזה, ובין אם נאמר לענין שלא בזמנה דבכל שעה ושעה ורגע ממש עוברים כדעת הסובר כן, בין אם רק בכל יום, מכ"מ זריזין מקדימין למצות איכא בזה לכו"ע, וכאשר מפורש יוצא מדברי נוב"ת (יו"ד סי' קס"ו) אשר הביא הפ"ת (יו"ד סי' רס"ב ס"ק ב'), ופשיטא שאין חוששין לסברת האומר דיש כאן גדר כיון דנדחה נדחה. ועי' באות שלום (סי' רס"א אות ו'). ועי' באמרי כהן (שמות אות ל"ו).

כתב בשו"ת מהר"ם שיק (א"ח סי' נ) מש"כ במג"א (סי' תמ"ז סק"ג) דביעור חמץ קודם למילה שלא בזמנו, דתשביתו חמור טפי דכל שעתא עובר עליו משא"כ במילה. והקשה עליו, יפה כתב מעלתו, אלא שעדיין צריך תבלין, ונראה כוונתו ע"ד שאמרו דחובת שעתא קדים למצוה שהוא עליו רק מוכח תשלומין, כדאיתא באו"ח (סי' ק"ח) גבי שתי תפלות, וה"נ מצות תשביתו כל שעתא בעמוד להשבת קאי, לא בתורת תשלומין אלא חיובא דיומא הוא, משא"כ מצות מילה נהי דעובר בכל עת^(ט') אבל רק בתורת תשלומין, ולכן חובת שעתא קדים כן, נראה לפענ"ד, ע"ש באריכות.

בתדיר ע"ש, וא"כ תפלה דהוי נגד תמידין ולולב בא לעצור רוחות רעות, הוי כמו עבודת סילוק נגד עבודת מתנה שהם תמידים ולא משגיחין בתדיר ע"ש, וה"נ י"ל במצות מילה שעיקרה להעביר זוהמתא דערלה כמ"ש בזה"ק, הוי כעבודת סילוק ואין משגיחין בתדיר, ותוכל להקדים לתפלה.

יג) במסכת נדרים (לא): תניא רבי יהושע בן קרחה אומר גדולה מילה וכו' שכל זכיות שעשה משה רבינו לא עמדו לו כשנתרשל מן המילה, אמר רבי ח"ו שנתרשל אלא אמר אמול ואלא סכנה היא וכו', אלא מפני מה נענש מפני שנתעסק במלון תחילה. עי' פירוש רש"י (לב). ואותו תינוק לא היה באותה שעה אלא בן שמונה ימים. והוא פליאי, וממש רוב המפרשים עמדו בזה, ואף אני אענה חלקי כו'. ונ"ל כפשוטו דהא מבואר במאי דמתרץ רבא במס' שבת (כד): ובמס' פסחים (פג): על הא דשריפת קדשים אינו דוחה יום טוב, משום דמילה שלא בזמנו לא דחי, והטעם משום דאפשר לשהוי הכי נמי אפשר לשהוי ע"ש בפירוש רש"י. וא"כ יצא מזה דמילה בזמנה הוי מצוה עוברת ושלא בזמנה לא הוי עוברת. והנה מוכח דדרך מצוה הוי כל צורכי הדרך מצוה, ואף בחזירתן אינן ניזקין כמו דאמרינן בפסחים (ח). וקיימא לן (סוכה כו). דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, אך דאם אחת עוברת מניח שאינה עוברת (עי' באו"ח סי' תרפ"ו). וא"כ מבואר דעל כרחך היה ביום השמיני דהוי מצוה עוברת וק"ל. (ישמח משה פ' שמות)

יד) כתב בקצה המטה (סקמ"ה) עי' בשו"ת בשמים ראש המיוחס להרא"ש ז"ל (סי' שמה) דמילה בראש השנה יקצרו וגם יניחו מהפויטים וימולו אחר מוסף, אע"פ שהוא תדיר דמצות מילה אינה מסדרי בית הכנסת ע"ש, והמעין בשלה"ג (סבי המרדכי) ובב"י יראה שאין לסמוך על דברי בשמים ראש הנ"ל, ולא גושפנקא דהרא"ש חתום עלה כנודע, [ועי' בשם הגדולים (מערכת ספרים ב' אות קצ"ז), ובשו"ת פרשת מרדכי (להגר"מ בעט סי' ה'), ובשו"ת בית אפרים (ח"מ סימן ט"ז)], והסכימו גאונים רבים למול בין קריאת התורה לתקיעת שופר וכדאיתא בשו"ע.

קהל שלא יהי להם שופר עד אחר תפלת מוסף, מתי לעשות הברית

טו) בשו"ת שבות יעקב (ה"א סי' לו) נשאל שאלה זה וזתו"ד, עיר אחת קטנה שנאנסו שלא הביאו להם שופר עד אחר תפלת מוסף דריש שתא, ויש כאן ילד למול אותו מתי מוהלין אותו. תשובה, הנה בב"י (א"ח סי' תקפ"ד) כתב בשם תה"ד (סי' רס"ו) הטעם דמלין קודם תקיעת שופר משום דכך הוא הסדר ברית אברהם ועקדת יצחק ע"כ. א"כ לפי טעם זה היה נראה דבנדון שלפנינו ג"כ יש להמתין עם המילה עד קודם תקיעת שופר אחר תפילת מוספין. אכן בשם הרוקח (סי' ר"ז) כ' שהטעם לפי שהשכני' אצל התורה לפ"ז למול אחר קה"ת. אכן שני הטעמים אלו אינם עיקר להלכה, דלטעם ראשון קשה הלא כשחל ראש השנה בשבת ג"כ מלין אחר קה"ת אחר אשרי כדאית' במנהגים ומהיר"ל, ודוחק לומר הטעם משום לא פלוג דכל השנים, ובאמת מהיר"ל כתב על טעם זה רק זכר לדבר ברית אברהם ועקדת יצחק. ולטעם השני קשה א"כ למה אין מלין כן בכל שבתות וי"ט מתי שקוראין בתורה, אם לא שרצינו לומר שבצירוף שני תערובת טעמים יחד מלין כן. ועיקר הטעם נראה כמ"ש הלבוש (סי' תקפ"ד) ומלין אחר שקראו בתור' ואינם ממתנינים עד אחר יציאת הכנסת כמו בשאר שבתות השנים וימים טובים, מפני שבר"ה מאריכים מאוד בביהכ"נ ויבא עד אחר חצות וצריכין למול קודם חצות משום זריזין מקדימין למצות וכו', וכן מצאתי באגודה (סוף מסכת שמחות) משם הרוקח ותשוב' הגאונים שטעם זה עיקר כו'. ועכ"פ יש ללמוד דבנדון דידן אף שלא היה להם שופר מ"מ יש למול אחר אשרי להיות מן הזריזין, כמו בראש השנה שחל להיות בשבת דאין תוקעין ואפ"ה מוהלין מיד אחר אשרי, ואף דיש מקום לבעל דין לחלוק ולומר דשאני בר"ה שחל להיות בשבת דאז אין תוקעין כלל משא"כ בנדון שלפנינו דתוקעין, עדיף טפי לקיים ברית אברהם ועקדת יצחק מהקדמה למצוה, זה אינו דהקדמה למצוה היא מדי' דש"ס ויש לו סמך דאורייתא מאברהם, והא דברית אברהם ועקדת יצחק הוא רק רמז אחרונים, ודאי זריזין מקדימין עדיף, זאת ועוד אחרת דגם אי מלין מיד אחרי קריאת התורה ותוקעין אחר התפלה ג"כ הוי ברית אברהם ועקדת יצחק דתפלה בזכרון תרועה לא הוי הפסק, ד"ל דלא נתנו סי' זה דברית אברהם אלא כדי שלא תקש' דלמה אין תוקעין תחלה תדיר ושאינו תדיר קודם ותקיעה הוי תדיר בכל שנה ובשביל תקיעות מועטים לא יאחר כל כך עד חצות, לכן נתנו סימן ברית אברהם ואח"כ עקידת יצחק, אבל לא שצריכין להיות תכופין זה אחר זה מיד היכי דלא אפשר, ולאחר מצות מילה בשביל זה ודאי אינו נכון. והו"ד במטה אפרים (סעי' כ"ו ובאלף למטה) ובשע"ת (סק"ד) ע"ש.

יז. כתב בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ל') מהאי טעמא יש למחות בחזנים שמאריכין בשבת כשיש מילה עד אחר חצות, ומבטלין מצות זריזין^[10].

יה. מובא בשם הרה"ק ר' פינחס מקאריין זצ"ל שהעיכו בברית מילה לאחר חצות ממעשי שטן ר"ל, על כן צריך לזהר בזה למאוד למול קודם חצות דוקא^[11].

עשיית הברית אחר חצות

יז. כתבו הפוסקים שאין למחות על המאחרים המילה עד לאחר חצות מחמת שרוצים סנדק פלוני או מוהל פלוני^[12].

וקובעים ברית מילה באיחור זמן מחמת ענין אשר אינו כדאי בשביל לבטל מצות זריזין, על אלה אשר קובעין הברית מילה אחר חצות ועושים את זה בשביל שרוצים דוקא מוהל פלוני או פלוני, וביום השבת הוא בא רק באיחור מחמת שגר בריחוק מקום וצריך שתי שעות כדי לבא רגלי והוא אינו רוצה או אינו יכול לעזוב את ביתו לכל השבת, והטענה שאותו מוהל הוא מוהל מומחה אינה טענה נשמעת, כי יש מוהלים מומחים גם בקירוב מקום אשר יוכלו להיות שם בבקר כהלכה. אבל מה אעשה ולא ראיתי למעשה גדולים מוחים על זה, אף כי כולם מודים ואומרים שאין לאחר ברית מילה משום טעמים שאינם חשובים, אבל עוזבין את זה לבעל הברית או לאשתו להחליט מה חשוב ומה לא חשוב, ונראה הטעם כי לפעמים זה יכול לגרום פילוג במשפחה, ולפעמים דבר כזה אחריתו מי ישונו לא ראו למחות על זה במפגיע. ועובדא ידענא בגדול אחד שנדמה לו שאשתו מתעצלת בהדלקת הנר ערב שבת, ועשה כדן וקפץ וברך והדליק, ושמעתי ממנו אחרי מותה שהתחרט על זה, כי כל ימי לא מחלה לו על זה. ואף דבר זה לחכות על פלוני הקרוב או לכבד דוקא מוהל פלוני לפי שהוא ידיד או יש להם בו יותר אימון, אף שאין זה טעם להלכה רגילים גדולי הדורות לשתוק למעשה, משום שזה יכול לפעמים להרוס שלו' המשפחה, ואף אם מחכים לאיזה סנדק נכבד^[13], אע"פ שבודאי כל ישראל ראוים לסנדקאות, לא ראיתי למעשה גדולים מוחים ע"ז.

אצל הרה"ק בעל החוזה מלובלין ז"ע היה נהוג שחודש אחד כיבדהו להיות סנדק בברית מילה, ובחודש שלאחריו היו מכבדים את ראש הקהל, כן היה נהוג מיד חודש בחודשו, וכשהיה קורה שראש הקהל

זימנא והוי תדיר טפי מברית מילה דאפשר שלא יתחייב בה לעולם, ותו דפרסומי ניסא בשעת התפלה עדיף טפי שאם יצאו לברית מילה שמא לא יחזרו כולם לב"ה וליכא פרסומי ניסא כולא האי, ותו דמקרא מגלה היא מענין התפלה וראוי להסמיכה לקריאת התורה דהוי מעניינא דיומא ואינו כן ברית מילה, ותו דמקרא מגלה הוי מצוה דרבים וראוי להקדימה וברית מילה מצוה מוטלת על אבי הבן, ותו דעיני העניים תלויים למקרא מגלה, ולכן ראוי להקדימה כדי שיזכו העניים, ודבר ברור הוא, וכן נהגו, אלא שראיתי מי שמפקפק בדבר, ולפיכך הוצרכתי כל הני טעמי ע"ש. ועי' בתרומת הדשן (סי' רס"ו) משכ"ב, ולדעתו אי ליכא שהות לשתיהן, יקרא המגילה, וימול ביום התשיעי כמ"ש המג"א (סק"ה) בשם הכנה"ג, אבל הפר"ח והפמ"ג והבית מאיר ועוד חולקים עליו, ודעתם שבודאי אי ליכא שהות לשתיהן, מילה ביום השמיני שהוא דאורייתא, עדיף ממקרא מגילה, ע"ש. אולם לענין אם למול לפני המגילה או אחר התפילה, פסק הרמ"א (סי' תרצ"ג סעי' ד') דמולין לפני מקרא מגילה, וכתב המג"א הטעם משום דכתיב וששון זו מילה, ועי' במחה"ש^[14], ועי' בשאגת ארי' (סי' כ"ח) כיוצ"ב. (קצה המטה שם סקמ"ה)

יז. והובא דבריו בפתחי תשובה (סק"ב).

כ. כ"כ בכורת הברית (שם), וכתב וז"ל, ומעודי נצטערתי מה זה המנהג ברוב מקומות שעושין המילה לאחר חצות, ומצאתי שכבר הרעיש ע"ז בס' מעשה רוקח מה שמאחרין המצוה כדי להמתין לנשים עד שיתקשטו וכדו', ומה יעשו גדולי הדור שאין בידם למחות, ע"ש.

כא. כ"כ בשו"ת חשב האפוד (ח"ג סי' ס') וז"ל, הנה בודאי שפיר קאמר אשר יש להתרעם על שאינם זהירים בענין זריזין מקדימין למצות

(טז) מסופר כי בעת שהי' כ"ק מרן אדמו"ר הראשון מבאבוב ז"ע אב"ד בעיר ווישניצא ה' אשה שילדה בן, ונודע לרבינו שיש לה שער תחת הפאה נכרית, בניגוד לדעת הזה"ק ולמנהג החסידים המקפידים שאשה נשואה תגלה את שערותי'. סירב רבינו להיות סנדק על הברית אא"כ תגלה שערותיך ומיד, ותמאן למרות ההפצרות הרבות של בעלה וקרובי'. לבסוף שלח רבינו לביתה נשים צדקניות שיעתירו עליו דברים המתקבלים על הלב, עד שאמנם ניתנה לעשות כה. והברית התקיימה מאוחר ביום סמוך לערב. (שיר המעלות לשלמה)

מסופר כי איש א' גביר נכבד ונשוא פנים בעיר ניקלשבורג נולד לו בן זכר, וכיבד את הר"ר שמעלקא זצ"ל להיות סנדק לביהכ"ס אשר שם הובא התינוק לימול. ישב הר"ר על הספסל ונשען על מצחו, והי' נראה כאילו הוא מתנמנם, האנשים אשר עמדו שם לא הרהיבו בנפשם עוז לגשת אליו ולשאול אותו על ככה, כי יראו מאד לגשת אליו, המתנינו עד שעה ששית בערב, והיה כאשר ראו כי עוד מעט ופנה יום, לבשו עוז ותעצומות ונגשו אליו לעורר אותו, ואמרו אליו רבינו עוד מעט היום יבוא ויפנה והילד עדיין לא נימול, אז התעורר בעצמו ברעש גדול ואמר, מדחזינן דאלוהי לא בא, ש"מ ממזר הוא, ולא רצה עוד להיות סנדק, וציוה לאחר להיות סנדק. הבעל ברית בשמעו זאת, נתחלחל מאד ונתמלא כעס וחומה, ושולח להגיד לו שיברר את הדבר בראיות ברורות, ואם לא יברר את הדבר אזי יגרש אותו מן העיר ויעשה בו שפטים. והשיב לו הגה"ק הר"ר ע"י השליח כי יברר את הדבר, ושולח את השמש שלו אל ביה"ק להזמין לדין את פלוני אלמוני שנפטר זה ימים לא כבירים, ושולח לקרוא את האשה והבעל, האשה בבואה אל הרב קללה אותו בקללות נמרצות, ואמרה כי שקר ענה בה. אך הר"ר ז"ע אמר לה כי עוד מעט יברר את הדבר עפ"י ראיות נאמנות, ועשה מחיצה בין האנשים העומדים שם ובין הכותל, ואמר הנה פלוני אלמוני שמת זה לא כביר הנה הוא בא, ואמר לו תן תודה על כל מעשיך, ואז שמעו כל האנשים איש אחד פתח את פיו ואמר בקול יללה, אמנם כזאת וכזאת עשיתי וזנית עם אותה האשת הרבה פעמים, והילד הזה הנוול לה הוא ממני, ובכה לפניו וביקש ממנו ליתן לו תקון, וכל האנשים שעמדו שם התחלחו למשמע אזנם, וראו כלם את גודל צדקת הגה"ק הנ"ל, ונוכחו לדעת כי איש אלקים קדוש שוכן בתוכם, וקבלה אשר הר"ר לא הי' סנדק אצל שום תינוק אם לא ראה מקודם את אליהו מלאך הברית. (בית פנחס תולדות המחבר אות י"ב, בשם הה"ג מ' אברהם סג"ל איטיגנא מק"ק דיקלא מפי איש אמת)

הרה"ק רבי מרדכי מנדבורנא זצ"ל לא הרשה ליכנס בבית מדרשו בעת שהתפלל רק מי שהתפלל עמו יחד, פעם הזמינו את רבי מרדכי ביחד עם הייטב לב זצ"ל על ברית מילה בעש"ק, את רבי מרדכי כיבדו להיות סנדק, והייטב לב למוהל, ושאל הייטב לב לרבי מרדכי באיזה שעה יבא הברית, אמר

ב. ויש לימוד זכות על המאחרים בזה, לפי מה שכתבו הפוסקים שעדיף לעשות מצוה יותר בהידור, אף אם יפסיד עי"ז מצות זריזין, דזה גופא שמהדר לעשות המצוה בהידור הרי הוא בכלל זריזין^[כב].

אותו (ראש הקהל) הושבתי על התנור, והא לך ראי' שמלבוש העליון שלו מלוכלך מאבק שעל התנור. (תפארת משה)

כב. כ"כ כמה פוסקים שלפי מש"כ בתה"ד^(י) (סי' ל"ה), ובשו"ת שבות יעקב^(י) (ח"א סי' ל"ד, ועיי' בס"י ל"ז וח"ב סי' ל') ובשו"ת חכ"צ^(י) (סי' מ"ה וק"ו) ובעוד הרבה פוסקים (עיי' תשו' מהר"ם שיק אה"ע סי' א') דיש עדיפות לעשות מצוה ביותר הידור אע"פ שע"ז לא יעשנה תיכף, כי זה בעצמו שרוצה לעשותו ביותר הידור נקרא זריז, א"כ אם ממתין לעשות הברית בשביל לעשותו בגדולים וטובים, שפיר דמי. **ובאות שלום** (סי' רס"ה סקט"ז) כתב שאם ממתנינים על מוהל מומחה שיבא אחרי חצות היום בודאי, והמוהלים שבמקומו אינם מומחים כל כך, נראה לי דאין צריך לבא בזה לפלוגתת האחרונים אם המצוה תהיה נעשית מן המבחר ביותר בזמן מאוחר אם ימתינו או טוב יותר למהר ולא להחמיץ המצוה, כיון דבכאן הוא חשש פק"נ אפי' בצד רחוק, מ"מ אם ירצו להמתין כיון דמילא זמנה כל היום צריכין להמתין, וכשלא יבא אחרי חצות היום בשעה שצריך לבוא יש שעות אז עוד

רצה להיות סנדק אצל אחד ממקורביו, אך זה לא יצא בחודש שלו, הרי הם היו מתחלפים. אך אירע פעם שנולד בן לחסיד בחודש שהיה שייך לראש הקהל, והחסיד רצה שהחזזה יהיה הסנדק, אמר להחזזה שברצונו לכבדו בסנדקאות, אמר לו החזזה שילך לראש הקהל ויבקש ממנו שיסכים לכך, וכן עשה וביקש ממנו שיסכים שהחזזה יהי' סנדק, אך בפעם הזאת לא רצה ראש הקהל לוותר בשום פנים ואופן, הלך החסיד וסיפר להחזזה שראש הקהל אינו מסכים, אמר לו החזזה א"כ אין לי שום עצה בעבורך. הלך החסיד לביתו וסיפר לאשתו מה שאמר לו החזזה, אמרה לו אשתו אם החזזה לא יהי' הסנדק, אזי לא אתן את התינוק למולו בברית. הלך החסיד להחזזה וסיפר לו מה שאמרה אשתו, ענה לו החזזה: א"כ הדבר, אנכי אהי' הסנדק. והנה ביום השמיני קודם הברית מילה שמע אבי הבן את השמש מכריז שראש הקהל מוכבד בסנדקאות, וממש לא האמין למשמע אוזניו, שהרי החזזה אמר לו שיהי' הסנדק, אבל לא הגיב ע"ז כלום. אחר הברית ניגש החזזה לאבי הבן ואמר לו בזה הלשון: אנכי הייתי הסנדק,

רבי מרדכי 'שנים שלוש', כי רבי מרדכי התפלל מאוחר מאד. ורבי מרדכי הגיע להברית בשעה חמש, ושאלו אותו הלא אמר שיבא בשעה שנים שלש, ענה 'מרדכי אינו שקרן, מרדכי אמר שנים שלש, שנים עם שלש עולים לחמש. (אוצר ישראל)

(יז) וז"ל **התרומת הדשן** שאלה: הרואה לבנה בחדושה בימי החול, ואומר נמתין לברך על חדושה עד למוצ"ש, יפה הם עושין או לא. תשובה: יראה דיש לחלק בדבר, היכא דליל מוצאי שבת הבא בקרוב, אינו לילות הרבה בחודש, כגון ז' או ח' בחדש, שאפילו אם יהא מעונן במוצ"ש, וב' וג' או ד' לילות אחריו, עדיין יש זמן לברך, עד סוף ליל ט"ו, כה"ג יפה להמתין עד מו"ש, דכתב **או"ז** דאין מברכין על הירח אלא במוצ"ש, כשהו מבושמן ובכלים נאים, אבל אם ליל מוצ"ש הבא, יהא לילות הרבה בחודש, שאם יהיה מעונן בו וב' וג' או ד' לילות אחריו יעבור זמן הברכה, כה"ג אין להמתין עד מוצ"ש, דכל היכא דראוי הוא להסתפק, שתעבור המצוה, אין משהין אותה, אפילו כדי לעשותה יותר מן המובחר, ע"ש באריכות. והו"ד **בשו"ע** (סי' תכ"ו סע"ב ברמ"א).

(יח) וזתו"ד **השבות יעקב**: בחג הסוכות בשעת ההלל הביאו לאחד אתרוג ולולב עם שאר מינים, והיה ע"פ הדין כשר לצאת בו, ולא רצה לצאת בה כי רוצה להמתין שעה או שתיים שייביאו לו אתרוג מהודר ויותר נאה, אי שפיר דמי למיעבד הכי או נימא דזרזין מקדימין למצוה עדיף. תשובה: הנה לכאורה נראה דזרזין מקדימין עדיף, וראי' לזה מהא דאיתא **בתורת כהנים ובש"ס** דמנחות (דף ע"ב) אמר ר' יהודא חביבה מצוה בשעתה שמיד הוא מביא עשירת האיפה, ואין ממתין לו עד שיעשיר ויביא כשבה או שעירה, ר' אליעזר אומר חביבה מצוה בשעת' בערכין מיד הוא נותן סלע ואין ממתין לו עד שיעשיר ויביא חמש סלעים עכ"ל, הרי דאף למצוה מן המובחר אין מאחרין. וכה"ג מבואר **בא"ח** (סי' כ"ה) דאם תפילין מזומנים בידו ואין לו ציצת, א"צ להמתין על הציצית אלא מניח תפילין וכשמביאין טלית מעטפו עכ"ל, וכתב שם ג"כ **המ"א** (בס"ג ב') שכה"ג ביבמות (דף ל"ט) כל שהווי מצוה לא משהיין אע"פ שיל' שיעשה אח"כ המצוה יותר מן המבחר כו' ע"ש, וא"כ ה"ה בנדון דידן. אכן כד מעיין שפיר יראה דכל מה יש לדחות, דמהאי דתורת כהנים אין ראי' דיל' ודאי דאין ספק מוצי' מידי ודאי להתאחר במצוה דאולי יתעשר, אף גם שהוא מידי דלא שכיח, וגם מהאי דיבמות דקאמ' שם תלה בקטן עד שיגדיל או בגדול עד שיבא ממדינת הים אין שומעין לו, אמאי נטר דילמא אתי וחליין, אלא כל שהווי מצוה לא משהיין ע"כ, גם מהתם אין ראי', דהתם ג"כ מה"ט כיון דהוא רק על הספק דלמא אתי וחליין או דלמא אתי גדול ממדינת הים ומייבם, וכיון שהוא במדינות הים וא"א לידע דעתו, מספיקא שהווי מצוה לא משהיין, מלבד דהתם י"ל ג"כ הטעם דלא לעוגגא כ"כ, כי הרבה חששו חז"ל לתקנת עגונת, ואפשר דגם זה נכלל בלשון הש"ס שהווי מצוה לא משהיין. ובהו יש לדחות ג"כ מ"ש בתשובת **תרומת הדשן** (שם) ראי' מסוגיא זו ע"ש. ומ"מ לענין דינא דעתו עיקר שם כמה שפסק בש"ע בא"ח (שם) כל היכא דראוי להסתפק שתעבור המצוה אין משהיין אותה אפי' כדי לעשות מן המובחר, וכן הסברא נותנת אף דראיתו אינו מוכרחת כו', ובפ' החולץ (מז): קבל עליו אותו מיד מ"ט שהווי מצוה לא משהיין, הרי דצריך לעשות המצוה מיד ולא משהיין כלל, ומ"מ מיד דקאמר בש"ס לאו דוקא אלא כל שעושה מצוה באותו יום ג"כ מקרי מיד, וכמבואר במתני' פ"ט דטהרות ע"ש, וכן מבואר בח"מ (סי' ק"צ סע"י ט"ז) פסק בתשובת **צמח צדק** (סי' ק"ך) הנשבע לשלם מיד זמנו כל היום, וה"ה כאן, ומכל מקום זריזין מקדימין והיינו מצפרא כדאשכחן באברהם, ועכשיו נהגו כל העולם כזריזין לענין מילה להקדים מצפרא, אבל יותר מאותו יום ודאי דהוי בכלל שהווי מצוה ולא משהיין, אם לא שכוונתו לעשות מצוה מן המובחר אז מותר לשהות אפי' זמן מרובה, כל שודאי לו שיבא לידו מצוה מן המובחר, דזה ג"כ דריז ועומד הוא לעשות מצוה מן המובחר ומחשבתו הטובה מצרף למעשה כו', והא דפסק **רמ"א** בא"ח (סי' כ"ה) דאם תפילין מזומנים מידו א"צ להמתין על הציצית, היינו משום דהתם לאו משום מצוה מן המובחר נגעי בה, רק דראוי להקדים מצות ציצית ששקולה כנגד כל המצוות, או משום שהיא תדיר כמבואר בטור וב"י, מ"מ כל שאינו מצוי לפניו ותפילין מוכנין לפניו בודאי מצוה שבא' לידו אל יחמיצנה, וליכא כאן גרעון מצוה כלל, לכן נ"ל בנדון שלפנינו אם בודאי יובא לו אתרוג מהודר יותר, יש להמתין על מצוה מן המובחר. והו"ד **בשע"ת** (סי' תרנ"א סק"ז) ע"ש.

כתב בשו"ת **מהר"ם שיק** (י"ד סי' שפ"ו) מה שחקר בענין ברית מילה אם יש לאחור, דאם יקדימו למולו לא יהי' להם מנין לסעודה. לכא' זה תלי' בפלפול שכ' **המג"א** (סי' כ"ה סק"ב) דכל שיהווי מצוה לא משהיין. ויש ע"ז לכא' תימה מס' תכ"ו לענין קידוש לבנה דפסק שם דממתין. וכבר האריך בזה **החכ"צ ובמל"מ** (מגילה פ"א ה"א), מיהו בחדא מצוה רשאי להשהות לעשותה מן המובחר, מ"מ כאן דאין המצוה נתגדלה עי"ז, אלא דיהא אפשר להיות על הסעודה מנין, דבר זה אינו מוכרח דיהיו רשאי להשהות בשביל זה המצוה, ודמי' לדין דתפילין וציצית שכ' המג"א, ע"ש.

איחרו לעשות ברית שחל ביום ו' עד אחר שקיבלו הקהל את השבת מבעוד יום

בא. תינוק שחל יום שמיני שלו בערב שבת, ומחמת איזה סיבה לא מל אותו עד סמוך לערב, והקהל כבר קיבלו עליהם שבת מבעוד יום, אעפ"כ יכולים לעשות הברית באותו היום.^[כז]

בב. וה"ה בשאר ימות השבוע אם איחרו לעשות הברית עד סמוך לערב, והקהל כבר התפללו ערבית מפלג המנחה ולמעלה, אעפ"כ יכולים לעשות הברית מבעוד יום, ולא נחשב לילה לענין זה.^[כח]

שופר שאינו דוחה. ועי' במטה אפרים (סי' תר"א סעי' י"ג), ובקצה המטה (אות י"א). והמנחת כהן (מבוא השמש מ"ב פ"א) חולק על הט"ז ע"ש. והפר"ח (בקונטרס דבי שמיני) מדחה דבריו ומחזק שיטת הט"ז, ע"ש. ועי' בהליכות שלמה (ניסן פרק א' הערה 29).

כד. כ"כ בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' ב') וזתו"ד, ע"ד שבמקומו אין מוהל והזמינו מוהל מעיר קרובה, אבל המוהל איחר לבא וכבר התפללו הקהל ערבית מפלג המנחה ומעלה ואבי הבן בכללם, ברם עדיין היום גדול, אם רשאי אבי הבן ליתן את בנו למולו בעת ההיא כדי לקיים מצות מילה בזמנה, או דילמא כיון שכבר התפללו הקהל וגם אבי הבן ערבית כבר עשאו לילה, ובהכרח לדחות קיום המצוה עד יום מחר. תשובה כו' עי' שו"ע או"ח (סי' י"ח סעי' א' ברמ"א) שכתב לענין לבישת טלית, ואחר תפלת ערבית אעפ"י שעדיין יום הוא אין לברך עליו. ויותר מזה עיין שו"ע שם (סי' ל' סעי' ה') שכתב, יש מי שאומר שאם התפלל תפלת ערבית מבעוד יום עד שלא הניח תפילין אין לו להניחם. ובמג"א שם (סק"ז) כתב, שאם הוא לא התפלל ערבית אעפ"י שהצבור התפללו מותר להניח תפילין. ובא"ר שם (אות ה') כתב, שאם התפלל הקהל ערבית וגם הוא התפלל, אז יניח תפילין בלי ברכה, ואם התפלל הקהל והוא לא התפלל, אז יניח תפילין בברכה. ועיין שו"ע הרב שם (סעי' ה') שאחר שמעתיק דברי מג"א הנ"ל, שאם הוא לא התפלל ערבית מותר להניח תפילין כתב וז"ל, ויש מי שחולק על זה וטוב לחוש לסברא אחרונה, ע"ש. ובמ"ב שם (סקי"ז) מעתיק דברי הא"ר להלכה. נמצא בנד"ד שגם אבי הבן התפלל כבר ערבית לכו"ע, דהיינו אפילו לדעת הא"ר אין למול בו ביום רק בלא ברכה. ומ"מ נלענ"ד דמצות מילה שאני, ובנד"ד לכו"ע יש למול בברכה ואעפ"י שגם האב התפלל כבר ערבית, דעד כאן לא אמרין דעל ידי שהתפלל ערבית עשאו לילה ושוב אי אפשר לעשותו יום דהוי תרתי קולי דסתרי אהדי, אלא בדברים הנוגעים אליו בעצמו, וכגון הך דספירת נקיים (יו"ד סי' קצ"ח) כו', וכן בנוגע לאבילות (יו"ד סי' שע"ה סעי' י"א), וכן לענין ציצית ותפילין (סי' י"ח וסי' ל'). לא כן מצות מילה דכתיב בה, וביום השמיני ימול בשר ערלתו, והיינו ביום השמיני של התינוק וכדכתיב גם וכן שמונת ימים ימול לכם כל זכר (בראשית י"ז י"ב), דהיינו שהתינוק יהיה בן שמונת ימים. ולכן גם אם כבר התפלל האב ערבית ועשאו לילה לגבי דידיה, לגבי הבן עדיין יום הוא כמו שהוא גם יום לגבי כל אלה שלא התפללו ערבית עדיין. לכן שפיר יכול גם האב בעצמו למולו וה"ה למוהל אחר שכבר התפלל ערבית. דנהי דלגבי דידיה בדברים הנוגעים אליו כבר עשאו לילה, בנוגע למצות מילה לא תליא מילתא בדידיה אלא בבן העומד להיות נימול, ע"ש באריכות. ועי' בתרומת הדשן (סי' רמ"ח).

למול המוהלים שבעירו. ויל"ע באופן שרוצה להמתין בשביל כיבוד אב (י"ט) או כיו"ב איזה עדיף, ומ"מ אין למחות בכל אופן, כמ"ש לעיל. ועי' בשו"ת מכתב סופר (יו"ד סי' כ"ז וכ"ח, הובא לקמן).

כג. כ"כ הט"ז (סי' ת"ר סק"ב) וזתו"ד, שאלה קהל א' היה להם בער"ה שופר ובאו שוודדים וגזלו אותם ונטלו גם השופר, ושלחו הקהל לקהל אחר לשלוח להם, ונתעבב השליח מחמת אונס ולא בא עד סוף יום ב', והיה ר"ה ביום ה', ובשעה שבה שופר כבר התפללו של שבת אבל עדיין היה יום גדול, מהו לתקוע בעת ההיא ולא נחוש לשבות דאין תוקעין בשבת. תשובה כו', נראה ראייה מפורשת לנדון דידן מדין מילה ביו"ד סי' רס"ב שהביא ב"י שם בשם סמ"ג וז"ל, אין תלוי בתפלה כלל אם קבלו שבת מבע"י לא להקל ולא להחמיר עכ"ל. כו' וא"כ ה"ה ממש האי דינא דאם לא היה אפשר למול ביום ו' עד סופו, וכבר התפלל של שבת ועדיין יום הוא ואז יכול למולו, דבזה חייב למולו ולא משגחינן בתפלה שעשאו שבת, דמה לי שבת הבא לענין למולו בשבת ומה לי בלא יכול למול עד סוף היום, והטעם המצוה לא תלוי בתפלתו לדחות המצוה בשעתה. ול"ד למ"ש ביו"ד סי' ת"ב בש"ע דמי שהתפלל ערבית דלא יתחיל אז האבילות מטעם דהוי תרי קולי דסתרי אהדי, דשם הוה חומרא דמה בכך שלא יתחיל עד יום מחר, וכן לענין ז' נקיי' דלא תתחיל למנות עד יום מחר אם התפללו כבר ערבית אעפ"י שעדיין יום, היינו ג"כ מצד החומרא, ובאמת בדיעבד מהני כדאי' שם. כלל הדבר בזה שבמקום שיש חיוב מצוה בהיא שעתא, אין קבלת שבת של זה מועיל לבטל חובת המצו' ההיא כיון שא"א בע"א לקיים המצוה כדינא, נמצא בהיא דשופר ומילה שזכרנו חייב לתקוע ולימול באותו זמן שיש עוד יום אפי' אם התפלל כבר ערבית של שבת, אלא דנ"ל דעכ"פ יש כאן ב' מילי דסתרי אהדי דהכל יודעים בינינו שאין תוקעים בשבת והוא עשאו כבר שבת, וכיון דברכות אין מעכבין ע"כ יתקע בלא ברכה, אבל במילה אין כאן סתרי אהדי דהא שייכא מילה אפי' בשבת אם היא בזמנה, וא"ל הא גם בשופר יש סתרי אהדי דהא אין תוקעין בשבת, הא ל"ק דודאי לא מבטלי מצוה בזמנה בשביל סתרי אהדי, דזה לא אמרי' אלא באינו תלוי המצו' באותו הזמן, ותו דגם בשבת אין איסור לתקוע דחכמה היא ואינה מלאכ' כדאי' בגמ', אלא דאין לתקוע בשבת משום גזירה שמא יטלטלנו ברה"ר, וכל שהוא תוקע דרך רשות אין חשש זה, וא"כ זה התוקע בסוף לא הוי סתרי עם מה שקבל בשבת עליו דאפשר דדרך רשות הוא תוקע ואין הסתירה מוכחת, משא"כ בברכת התקיעה הוי ודאי סתרי, כנ"ל ברור בהאי מלתא. וכ"כ במו"ק (סי' תרס"ח) ע"ש. ועי' במקור חיים (על הל' פסח, בסופו הגהות על השו"ע) שכתב דמה שהביא הט"ז ממילה, ל"ד דשם כמו שמילה דוחה שבת גמור, כן דוחה ההוספה שקיבל עליו, משא"כ

(יט) כתב באות שלום (שם) מש"כ בכורת הברית (סי' רס"א) דהיכא ששלח האב שליח שלא ימולו וימתינו עליו עד שיבא, ופסק שלא ימתינו יותר מחצות היום, זהו לא מיחוור כ"כ, ונ"ל דכשהאב מוהל בעצמו ויש מרכבת הברזל שדרכו לבא בזמנו דרך משל ד' שעות אחרי חצות היום בימות הקיץ, לא אדע באיזה היתר לא ימתינו על אביו דמצוה זו בו יותר מבשלוחו, וגם כשין האב מוהל על כל פנים שיעמוד שם וימנה המוהל לשלוחו ויברך ברכת להכניסו שעליו המצוה, אם יש ברור שהמרכבת הברזל יוכל לבא כנ"ל בודאי ראוי להמתין, באופן שאם לא יבא אז יהיה שעות בריוח ביום למול. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קמ"ח) כתב שלהלכה פשיטא דביום השמיני כשאין ברור דאב ודאי לא יבא, צריכים להמתין בין אם האב מוהל בעצמו בין אינו מוהל בעצמו, והיינו עד שעה קטנה לפני ביה"ש, ע"ש. ועי' בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' שי"ח), וערוה"ש (סי' רס"א).

העתקה משו"ת מכתב סופר (להגר"ש סופר, סי' כ"ז וכ"ח) בענין זריזין מקדימין למצות במצות מילה

ועקלקלותיו להישיירה ואין להאריך מזה לפני חכם שכמותו ירבו בישראל אשר נגלו לפניו כל תעלומות ואף כי בכתב, רק לאשר ידעתי כי כת"ר באתרי ומדינתו לא הורגל בכאלה, והוא נהוג למול בבוקר כמנהגן של ישראל ומצות זריזין כפשוטו להקדים גוף מעשה המצוה עצמה, ואני מבקש ממנו להסכים עמדי נגד מנהגו, וגם לפי שלא ראה ולא שמע זאת מאבותיו ואבותי מאורי ישראל זצוק"ל, אמרתי לרמז קצת כי גם דרך העבודה של בעלי התורה והעבודה שבמדינות אלו לא נפלאות ולא רחוקה היא והכל לשם שמים ושניהם לא נתכוונו אלא לדבר אחד וללכת בדרך המיוחד לידבק ביחודו של עולם ית"ש ועמך כולם צדיקים כדדרש רבא בפ' מק"ש (פסחים נג:), ויען קמו עתה עוררים שלא לש"ש פה בקהלתנו בענין איחורי מצות מילה עד אחר חצות, ומלעיזים ומליזים אחרי על דבר זה ומרעישים הקרי', וכל כוונתם לקנטרני כנודע פ"ק שאין להם שום כוונה לשם שמים בזה, הצעתי הדבר דרך שאלה לפני חכמים פה והשיבני גם כן דהדבר פשוט על פי ההלכה שאין בזה ביטול מצות זריזין מקדימין כאשר יראה בדבריהם, ולמען יסתמו פיות משטיננו ומקטריגנו אמרתי לכתוב הדבר ג"כ לגדולי הדור המפורסמים, וע"כ הנני מציע ומעריך הדברים גם לפני כבוד שאר בשרי הד"ג נ"י ואבקשהו שיזכני גם הוא בחותמיו ובל יהי לפניו לטורח ולמעמסה להרחיב הדברים בפרי עטו כרוב חכמתו ובינתו לסתום פה כל עורר וטוען נגדי בדבר זה מעתה למען כבוד התורה והמצוה ולמען האמת והשלום, ואני תפלה להש"י שייחד לבנו לעבודתו ויזכנו שנשכים ונמצא ייחול לבנינו לאהבתו וליראתו ויאר עינינו בתורתו באמת כעתירת שאר בשרו בן דודו אוהבו הנאמן

יהודא ליב איגר

[השואל הוא הג"ר יהודא ליב איגר*] אחר דרישת שלום

כבוד ש"ב הגאון נ"י ושלום כל אשר לו וכל דשרן סמוכין עלוהי כראוי וכנימוס, אחלה פניו למען שארינו להשיבני בזה הסכם דעתו על שאלה אחת הנוגעת אלי, בענין איחור מצות מילה כאשר יראה טופס הדברים בהעתקה הלוטה פה, ותשובתן של חכמי העיר דקהלתינו בצירוף איזה רבנים מאיזה עיירות הסמוכות שנודמנו אז לשעה בכאן. וגוף הדבר הי' פשוט בעיני מפשטה של שמועה דזריזין מקדימין למצות ולא אמר המצות, דהם מקדימין להכין עצמן לקיום המצות, וזהו עיקר זריזות של זריזים וחסידי הראשונים שהיו שוהין קודם התפלה שעה אחת כדי לכיון לבם למקום, לא נזכר שהי' קודם שהגיע זמנה, ולא בטלו בזה מצות זריזין מקדימין דאייתי גם בתפלה, כי הזריזות להקדים להכנת והכשר מצוה היינו הקדמה למצוה, ויש לי הוכחות לזה מהשמועה שם בפ"ק דפסחים וזולת זה, אלא שאין רצוני להאריך כעת במשא ומתן לפני כת"ר שארי נ"י, כי באמת גוף דבר זה מנהג פשוט במדינה זו מאז ומקדם אצל גאוני עולם קדושי עליון זצוק"ל שהיו במדינתנו ואשר הם חיים עודנה, ואם בדורות הראשונים היו צריכין שהיית השעה לתפלה לבד שעקרה עבודה שבלב, האידנא שנתמעטו הלכות אנו צריכין גם לפני כל המצות שהיו איזה זמן להכין את לבבינו לפני ית' מקודם, כי כולם צריכין כוונת הלב למקום וכמ"ש בפ"ח דנדרים (סב:) עשה דברים לשם פעלם, וגם בענין הלימוד תנן פ"ב דאבות והתקן עצמך ללמוד תורה, ושיהי ההכנות להתקין עצמו הכל לפי מה שהוא אדם וכל חד לפום מה דמשער בלבו שימצא עצמו מכוון לעבודתו ית' ולאהבתו ויראתו כנודע למבקשי ה' דעיילו ונפקו בהשתדלות עבודת הש"י באמת ותמים בכל לבכם ונפשם ומשיחים על מעמקי הלב

מכ"ק קבלתי אתמול בשבת קודש והנני היום עט ממחר להשיב כאשר בקשה נפשו הטהורה, להסיר ממנו עקשות פה כל דובר סרה, הן אמת ויציב שכל המשהה את המצוה כדי לעשותה מן המובחר הרי זה זריז ונשכר ולשבח הוא נזכר, כמבואר היטב בתשובת תרומת הדשן (סימן ל"ה), ובתשובת חכם צבי (סימן מ"ה) העלה בראיות ברורות שאפילו אם כבר החחיל במצוה מניח אותם ומדחה אותה כדי לעשותה מן המובחר אעפ"י שיאחר המצוה בעל כרחו יעיין שם, דלא כשבות

מכ"ק קבלתי אתמול בשבת קודש והנני היום עט ממחר להשיב כאשר בקשה נפשו הטהורה, להסיר ממנו עקשות פה כל דובר סרה, הן אמת ויציב שכל המשהה את המצוה כדי לעשותה מן המובחר הרי זה זריז ונשכר ולשבח הוא נזכר, כמבואר היטב בתשובת תרומת הדשן (סימן ל"ה), ובתשובת חכם צבי (סימן מ"ה) העלה בראיות ברורות שאפילו אם כבר החחיל במצוה מניח אותם ומדחה אותה כדי לעשותה מן המובחר אעפ"י שיאחר המצוה בעל כרחו יעיין שם, דלא כשבות

* כדאי להביא קצת מתולדותיו כדי להבין תוכן התשובה. הרה"ק ר' לייבל איגר זצ"ל הי' בנו של הגאון ר' שלמה איגר זצ"ל (בעמ"ח גליון מהרש"א) בן הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל. ר' לייבל איגר למד בישיבה של החי' הרי"ם ועי"ז נתקרב אל השרף מקאצק ונעשה חסיד. כשאביו הגאון ר' שלמה התמרמר אל אביו הגרע"א אודות בנו, שאל הגרע"א שאלה אחת, כיצד נוהג בנו עם נטילת ידים, וכשהשיב לו בנו ר' שלמה שמתנהג עם כל החומרות ודקדוקים, אמר לו הגרע"א שאין לו מה לדאוג. אחרי כמה שנים כיהן כאדמו"ר לחסידים, ורבים נהרו אליו בעיר לובלין. עבודת התפלת שלו התארכה כמה שעות. ר' לייבל הי' מוהל, וכשהוא מל תינוקות הוא הי' משמש כמוהל וכסנדק ביחד, ומכיון והוא מסיים להתפלל מאוחר, הרי שהבריות היו מתקיימות בשעה מאוחרת ביום. רבה של עיר לובלין הי' ר' יהושע העשיל אשכנזי, והי' מתנגד מובהק, וקמם נגד ר' לייבל וטען שאסור לאחר את הברית, ופרסם כרוז נגדו, ונעתיק קצת מדבריו (נדפס בקובץ אהל תורה): ראה ראיתי ברוע המנהגים הגרועים בקהילתנו הקדושה הנוגעים לגופי תורה אשר לא שערם אבותינו ואבות אבותינו, ולמען לא יהיה הקולר תלוי בצווארי כי יש בידי למחות, על כן נתתי אל לבי להסיר אבן הטועים לאט לאט, ראשונה היא אשר זה שנים מועטים יש הרבה שמאחרים ברית מילה עד בין השמשות או קודם לו כמעט קט, ועוברים בשאט נפש על אזהרת חז"ל להיות זריז לכל דבר מצוה, וזה נאמר ביחוד אצל מילה, ומצינו בתה"ק שמשם רבינו נסתכן מפני שהתעצל במצות מילה כו', ע"ש. ועי"ז מוסב תשובה הנ"ל.

מצוה מכש"כ במצות מילה שמאוסה היא הערלה וכל מה שמקדים למעוטי תיפלה שפיר דמי, תדע שהוצרך ר"ש ב"י לדרוש טעמי דקרא (נדה לא): משום דהוי קש"ל מאי טעם לא צוה ה' אלקים לטוב לנו להסיר את הערלה המאוסה בצאתו מרחם אמו, ותיירץ שלא יהיו אביו ואמו עצבים, ודי במה שאחרה התורה עד יום השמיני, אבל ביום השמיני עצמו מנ"ל לאחר המצוה אם לעשות מצוה מן המובחר אין כאן רק מה שתעשה ע"י אדם גדול המוחזק לו לקדוש ופרוש טפי, וא"ת הא גופא שתעשה המצוה ע"י גדול קדוש ה' מכובד הדור מצוה הוא והוי בכלל זה א-לי ואנוהו, מכש"כ כשכוונתו מועלת לעשות גוף המצוה מן המובחר, על"ך להביא רא"י היכן מצאנו בדברי חז"ל לאחר מצות מילה כמה שעות בשביל כך ולהשהות את הבן בערלה המאוסה עד שיציין עצמו האדם הגדול בציצים ופרחים סודות וכוונות, וכי אלו הם ציצים המעכבים את המילה עד אחר חצות היום, ומנהג ישראל תורה היא בכל תפוצות הגונה להכניס את בניהם לבריתו של אברהם אבינו מיד אחר תפילת השחרית, ובק"ק מאטערסדארף ביום שיש בו ברית מילה משכימין קצת יותר מבשאר הימים, וכל מנהגי ק"ק מאטערסדארף עפ"י ותיקין קדושי עליונים **הגאון בעל פנים מאירות, והגאון המקובל איש אלקים מהו' גרשון חיות זצ"ל, והגאון המקובל האלקי מהו' ליב בן הגאון ר' שמואל חיים ישעי' זצ"ל, והגאון הקדוש המקובל מהו' בער חסיד זצ"ל בנו של הגאון מוהר"ש חסיד בעל המחבר ס' תוספות חדשים על גליון המשניות, ואאמ"ו מאור הגולה זצ"ל זכותם יגן עלינו, ואאמ"ו זצ"ל בעצמו הי' מוהל לרוב בנים הנולדים בקהלתו ק"ק מאטערסדארף הי' הוא משכים והם משכימים זריזים מקדימין למצוה זו ביותר, ונלע"ד מהאי טעמא דכתיבנא להקדים להסיר ערלה המאוסה במוקדם האפשרי, שולוא צותה התורה להמתין עד יום שמיני הי' ראוי להסירה מיד בצאתו מרחם אמו. מ"מ אחרי רואי שבמדינה זו מדקדקין הרבה להדר אחר מוהל אדם גדול קדוש ופרוש הבא בסוד ה' כל היכא דאפשר, אע"פ שתאחר המצוה כמה שעות, יש לנו ללמוד זכות עליהם ולהביא רא"י לדבריהם, ראה זה מצאתי במדרש רבה (פ' נשא פרשה יא אות ג' ושה"ש פ' א' אות נ"ז, ועי' באבודרהם) משה מל ואהרן פורע ויהושע משקה עכ"ל, והוא מימרא דרבי שמעון בן יוחאי, הרי מפורש שנעשית המצוה ע"י גדולי ישראל אעפ"י שבלי ספק היו נמצאים אומנים מוהלי הרבה, שהרי שבט לוי מלו במצרים, מ"מ לא עשו אלא משה ואהרן הגדולים שבישראל, אעפ"י שע"כ נשתהו הרבה בערלה המאוסה כמה שעות*, שמה שתעשה ע"י גדולי ישראל קדושי עליונים מעליותא בגוף המצוה היא כמובן לכל מבין ומשכיל, שיצא הפסד שיהיה ששה בשכר כוונת האדם הגדול היודע לכוון לבו לשמים להסיר ערלת הלב עם ערלת הבשר, מ"מ לא כל הרוצה לטול את השם יבוא ויטול את**

העטרה לנפשו, אמנם מע"כ בן דודי המעוטר בעטרה זו מצדיקי וגדולי הדור וזכות אבותיו מסייעתו לא תרפנה ידיו להחזיק בקדושתו מפני המלעיגים חלילה, הכ"ד הכותב בנחיצה רבה וחותרם באהבה רבה בן דודו.

הק' שמעון בה"ג מהרמ"ס זצ"ל אב"ד דק"ק קראקא יע"א

אחרי כתבתי כל זאת לא אוכל להכחיד מאת ידידי בן דודי דעתי, אם אמנם האמת כמו שכתבתי, מ"מ ראוי לגדור גדר בדור הזה, מפני ההדיוטים הקופצים לטול עטרה זו לעצמם, ובאים להשהות המצוה על מגן. וכבר שמעתי שבק"ק ווארשא אשתוהי אשתהי מצוה זו עד סמוך לחשכה, וכמעט שנתבטלה מצות ביום השמיני, עד שקם ונתעורר הרב הגאון האב"ד וב"ד הצדק דק"ק ווארשא וגדרו גדר שלא יזדקק שום מוהל למול אחר חצות היום, ויפה עשו. ולע"ד מה שאמרו חז"ל חסידים הראשונים היו שוהין שעה א' קודם התפלה, ראשונים מכלל דאיכא אחרונים שאינם שוהין, נראה דהיינו טעמא משום שנתקלקלו הדורות ורבו המתחסדים עושים שקר בנפשם, ונמצא מלאכתם לא נעשית ותורתם אינה משתמרת, ע"כ ראו חסידים האחרונים מפני תקנת הכלל לעזוב מנהג חסידים הראשונים, וגדולה מזו אחז"ל (ברכות נא.) ר' עקיבא כשהי' מתפלל ביחיד אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, וכשהי' מתפלל עם הציבור הי' מקצר ועולה מפני טורח צבור. הכלל כל ערום יעשה בדעת לפי הדור לפי המקום ולפי הזמן, שיהיו כל דרכיו מבוססים ומתוקנים ומקובלים על הבריות כדי לקרבם אל התורה. וכך היו דרכי אבותינו ורבותינו הק' זי"ע עם עוצם קדושתם חסידותם ופרישתם, גדלה צניעותם הצנע לכת עם ה' ובאו בחדריו בחדרי לבבם ובמשכיות כליותיהם ומחשבותיהם, ועל פני כל העם נהגו מנהג דרך ארץ כפי מה שיסבלו הבריות, וזהו בכלל הדבק במידותיו של הקב"ה המנהג עולמו בחדו וברחמים כפי כח המקבלים וצמצום האור בכל עולם ועולם לפי כחו. ושמעתי מפה קדוש **אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל אמה שפירש"י** (ריש פ' קדושים) פרשה זו בהקהל נאמרה, אמר הכוונה קדושים תהיו בהקהל, ע"ד שכתב בס' **חובת הלבבות** החכם מתבודד והוא במקהלות וחברת בני אדם, צהלתו בפניו ואבלו בלבבו. וכן היתה מידתו של אאמ"ו זצ"ל כל מי שהי' מתבונן בדרכיו, ראה כי תנועותיו בדביקות גדולה בה' ותורתו עפ"י כתי האר"י **זוה"ק**, באופן שבני האדם הפשוטים לא הרגישו בו בשום השתנות ממנהג הציבור, וכן הי' בל"ס דרכו של זקננו **מאוה"ג רבינו עקיבא זצ"ל**, המה עמודי העולם אשר כל בית ישראל נשען עליהם, מפיהם אנו חיים ובדרכם נלך בטח במסילה העולה למעלה בקודש להפיק רצון מה'.

הק' שמעון בה"ג מהרמ"ס זצ"ל

* בס' **הדור והתקופה** (מהג"ר רבי אליקים שלעזינגער תלמידו של הגרי"ז מבריסק, עמ' קצג) כתב שהוא אמר פעם לפני רבה של בריסק את הראיה שהביא רבי שמעון סופר ממילת משה ואהרן במצרים. אך הגרי"ז לא קיבל את הדברים, והוא השיב לו שהרי בפסח מצרים היה מדובר בהוראת שעה ומלו בלילה, ועוד שהרי הספיקו כולם לאכול קרבן פסח ראה מזריזותו של משה רבינו שכתב י"ג **ישראל** (לשביעי של פסח) שכתב בתוך שכתב שמלו ולא פרעו במצרים כדי שלא שששים רבוא מלו כ"א ונתרפאו בשעה לפרוע ג"כ בעזר הרופא כל בשר, והוא כך שהפריעה הוא סוד גילוי אלקות בסוד במצרים, כי לא יכלו להתמהמה עוד רק

לעילוי נשמת

מוה"ר **משה בן מוה"ר יעקב הכהן** ע"ה
נפטר יום שני דפסח שנת תשכ"ח לפ"ק

זו"ו מרת **רייזל יענטא** בת בנש"ק הרב ר' **יעקב** ע"ה
נפטרה י"א אדר שנת תשנ"ה לפ"ק
ת.נ.צ.ב.ה.